

Materijali o marksističkom obrazovanju i nastavi sociologije na Zagrebačkom sveučilištu

PRIMJER INICIJALNE SVEUČILIŠNE ZNANSTVENE ZAJEDNICE
ZA SOCIOLOGIJU

IZBOR DOKUMENATA

Priredio

Antun Petak

Institut za društvena istraživanja
Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Jezuitski trg 4

Pojašnjenje

Dužnost nam je da ponajprije upozorimo na motive kojima smo se rukovodili prilikom donošenja odluke da znanstvenoj i društvenoj javnosti prezentiramo izabrane originalne materijale o marksističkom obrazovanju i nastavi sociologije na Sveučilištu u Zagrebu, nadalje, da pojasnimo kriterije izbora dokumenata i, konačno, da kažemo riječ-dvije o prirodi i bitnim ograničenjima ovoga izbora.

Poznato je da rasprave i društvena akcija vezana za marksističko obrazovanje u nas ponovo počinju 1971. godine kao reakcija na razmah manipulativnih društvenih tendencija različitog teorijskog i političkog predznaka (nacionalizam, neostatizam, tehnokratizam, liberalizam, itd.), usmjerenih ka dokidanju marksizma. U središtu je pažnje ovih rasprava marksističko obrazovanje kao faktor formiranja socijalističke društvene svijesti. Vodimo li računa o složenosti i bremenitosti kako teorijskih orijentacija tako još i više tzv. »prosječne« društvene svijesti (djelatne, živuće), te prirodi dominantnih globalnih društvenih procesa čiji su te dominantne duhovne orijentacije neraskidivi sastojak,¹ postaje bjelodano da to pitanje možemo smatrati jednim od najdelikatnijih i najkompleksnijih problema uopće u suvremenoj Jugoslaviji. Ne ulazeći u inače nužne precizacije i specifikacije mogli bismo reći da je aktualnost i sudbonost marksističkoga obrazovanja u nas dvostruko uvjetovana: (a) potrebom formiranja revolucionarnog, marksističkog pogleda na svijet i (b) prodorom i manifestnim javljanjem latentno prisutnih različitih duhovnih orijentacija, a što znači krizom socijalističke društvene svijesti. Postoje sasvim jasni socijalni korijeni i socijalne snage uslijed čijega djelo-

¹ Između brojnih Marxovih tekstova o odnosu društveno-proizvodnih procesa i društvene svijesti (počam od dobro poznate teze iz *Predgovora kritici političke ekonomije* pa na dalje), od kojih su gotovo svi različito interpretirani, navodimo ovu metodologijski instruktivnu rečenicu: »... mi polazimo od stvarno djelatnih ljudi, a iz stvarnog procesa njihova života prikazujemo i razvoj ideoloških refleksa i odjeke toga životnog procesa. . . Ne određuje svijest život, nego život određuje svijest«. (K. Marx i F. Engels, *Njemačka ideologija*, u »Rani radovi«, Naprijed, Zagreb 1967, str. 371). Ovom prilikom izstavljamo razmatranje odnosa između jednom institucionaliziranih oblika društvene svijesti i životne prakse, odnosno društvenih procesa, kada ti oblici društvene svijesti nisu samo »kontekst« materijalno-proizvodnih društvenih procesa, nego i njihovi oblikovni faktori.

vanja je u nas izostajala izrazitija borba »za novu kulturu, tj. za novi moralni život«,² tj. jasno je zašto »... možemo (i moramo) početi graditi socijalizam ne od fantastičnog i ne od takvog ljudskog materijala koji smo specijalno stvorili, nego od onog koji nam je kapitalizam ostavio u nasljeđe.«³

Prema tome, u našoj konkretnoj historijskoj situaciji, slikovito govoreći, zajedno žive (ponekad paralelno, ponekad kompetitivno, a ponekad gotovo ciklički se izmjenjujući) različite vizije društva. Pri tome je očigledno najvažniji njihov vrijednosni aspekt, odnosno vrijednosna svijest,⁴ koja je motorna snaga za uključivanje i način uključivanja u društvenu akciju čiji je cilj ozbiljnije marksistički koncipirane totalne preobrazbe čovjeka i društva.

Ovo pitanje nameće se svom svojom težinom, jer se socijalizam uvijek realizira u povijesno i prostorno najkonkretnijim i najživotnijim društvenim uvjetima, s živim ljudima koji pripadaju određenim društvenim grupama.

Poznat nam je odnos između inteligencije i radničke klase na razini društvene svijesti i ideologije. Poznato nam je koliki zato značaj pridaju dominantne društvene grupe procesu socijalizacije prvenstveno kroz redoviti školski sistem, i to pitanju prožetosti tog sistema njihovim socio-kulturnim vrijednosnim orijentacijama. U nastojanju da putem školskog sistema osiguraju reprodukciju postojeće društvene strukture vladajuće su grupe uvijek posebnu pažnju posvećivale visokom školstvu i tzv. ključnim oblicima i razinama obrazovanja. U nas je to koncepcijski sa stajališta prakse zaprijetilo, uslijed duboko konfliktne društvene situacije, svodenjem društvene funkcije školskog sistema na »fah-idiotizam« ili formiranje najuže stručne orijentacije kod polaznika. Preciznije, u našim konkretnim društvenim uvjetima dolazilo je do potiskivanja, ali i uzmicanja marksističkih orijentacija, socijalističke društvene misli i svijesti, te do oseke i presušivanja kreativnog marksističkog mišljenja. Sva ostala i to bitna pitanja⁵ ovdje zbog ograničenog prostora ne možemo razmatrati. Ne samo što ne možemo ulaziti u detaljniju analizu uzroka krize socijalističke društvene svijesti i misli, bez koje je nemoguće temeljito i ozbiljno govoriti o marksističkom obrazovanju, nego nećemo ulaziti niti u pretresanje pitanja vezanih za ispunjavanje svih onih ciljeva koji se pred marksističko obrazovanje postavljaju.⁶ Izvjesno je, naravno, da će ta pitanja biti aktualna sve dotle dok ćemo imati posla s klasnim, a to znači i političkim društvom. Posebice zato što se marksističko obrazovanje u pravnom smislu može motriti i odvijati samo kao sastojak revolucionarne prakse, te prema tome ne može biti motreno samo kao pitanje nekih predavanja, nekih nastavnih kolegija u organizacionom smislu, i kao oblikovanje širenjem državne ideologije putem funkcionalistički zasnovanog procesa socijalizacije fanatizirane agresivne društvene svijesti, u sadržajnom smislu.

Tendencije potiskivanja, u skladu s onim što smo rekli, bile su prisutne i na razini visokoga školstva, gdje se na tragu teze »o kraju ideologija« plediralo za formiranjem tzv. racionalno-scijentističke društvene svijesti. Dakako, daleko više u praksi nego na normativnoj razini.⁷ Zastupljenost marksističkih sadržaja u visokom školstvu, kao i uopće unutar cjelokupnog obrazovnog sistema, može se

² Antonio Gramsci, *Letteratura e vita nazionale*, Einaudi, Torino 1954, str. 8.

³ Vladimir Iljič-Lenjin, *Dječja bolest »ljevičarstva« u komunizmu*, u »Izabrana djela«, Svezak XIII, Kultura, 1960, str. 436).

⁴ Naime, društvenu svijest unutar marksističke sociologije valja definirati kao oblik »svjesne nadgradnje« nad materijalno-proizvodnim društvenim procesima u kojem je zastupljen i vrijednosni odnos čovjeka prema samome sebi, prema užoj i široj društvenoj grupi i zajednici, te temporalnoj društvenoj dimenziji (to je tzv. utopijski element društvene svijesti).

⁵ Pitanja su zaista brojna. Spomenimo samo neka: Je li ta naša kriza, i ako jeste, u kakvoj je vezi s krizom tekućeg nazora na svijet i cjelokupnog programa društvenog preobražaja suvremenih marksistički orijentiranih pokreta u svijetu; što tu znači ono što se uopćeno naziva antikulturni val u svijetu rođen u sukobu postojeće društvene organizacije i ljudskog socijaliteta zbog dovođenja u pitanje čovjekove prirode; jesu li u nas procesi socijalne diferencijacije imali za posljedicu sužavanje, a ne proširenje ljudskih prava (socijalističkih revolucija znači proširenje fundamentalnih ljudskih sloboda), itd.

⁶ Vidi o tome detaljnije, npr.: Srđan Vrcan, »Marksističko obrazovanje danas«, Zagreb, *Naše teme*, No 7-8, 1972; Zbornik *Marksizam i marksističko obrazovanje*, Komunist, Beograd 1972; Antun Petak, »Idejno-obrazovne pretpostavke društvene mobilnosti«, Zagreb, *Naše teme*, No 9, 1972, str. 1334-1356; Antun Petak, »Društvena svijest i marksističko obrazovanje«, u zborniku *Od udruženog rada do asocijacije slobodnih proizvođača*, Svezak II, Naše teme, Zagreb (u tisku); itd.

⁷ Kritičnost nas obvezuje da apostrofiramo kako je i praksa ovoga obrazovanja zavisila od njegovih izvodača. Bukvalno: da bi marksistički sadržaji izostali iz nastave treba isključiti marksistički orijentirane nastavnike.

motriti samo kao pitanje projekta i prakse obrazovanja i odgoja, a ne formalistički kao pitanje postojanja jednog, dva pa čak i tri nastavna kolegija »specijalizirana« za marksizam. Pa ipak, jer analiza te vrste nije naš predmet, ovdje ćemo dotaći pitanje upravo tih kolegija, odnosno tog kolegija. Naime, marksističko se obrazovanje na univerzitetskoj razini godinama svodilo na kolegij »Osnovi nauke o društvu« ili »Sociologija«, koji se u pravilu predavao u dva semestra (osim fakulteta društvenih znanosti). Kako je sociologija po definiciji sintetička i kritička znanost o društvu to je jasno, bez detaljnijih pojašnjavanja, odakle, zašto i kakva je veza marksističkog obrazovanja i sociologije.⁸ Taj je kolegij realiziran na različite načine, ali je konceptijski trebao biti postavljen i izvođen tako da obuhvaća bitne probleme marksističke analize suvremenoga društva. Time je trebao pridonijeti formiranju kreativnih ličnosti sposobnih za analitički i sintetički način mišljenja, a na temeljima socijalističke socio-kulturne orijentacije.

Zelja je uredništva bila da o marksističkom obrazovanju i nastavi sociologije objavi jedan kritičko-analitički tekst. Tekst u kojem bi to pitanje bilo temeljito obrađeno mogli bi napisati samo oni visokoškolski nastavnici koji su na tim pitanjima neposredno bili angažirani.

Naime, problem se nikako ne iscrpljuje samo u nastavi. On nužno dotiče pitanje cjelokupnih institucionalnih temelja naše sociologije. Dogodilo se, međutim, da tu ambiciju nismo mogli realizirati. Kako nam je bilo poznato da su upravo sociolozi sa Zagrebačkog sveučilišta prvi pokrenuli pitanje marksističkoga obrazovanja (na njihovu inicijativu još 19. svibnja 1972. godine u organizaciji Sociološkog društva Hrvatske održano je, koliko nam je poznato prvo te vrste, savjetovanje predstavnika jugoslavenskih filozofa i sociologa na temu »Marksističko obrazovanje i društvena svijest«), te da su se u okviru Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju⁹ intenzivno bavili tim pitanjima, naprosto nam je tema bila nezaobilazna. Upravo te dvije činjenice utjecale su da se opredijelimo za

⁸ Odnos marksizma i sociologije tema je o kojoj se u nas i u svijetu mnogo i različito pisalo i govorilo. Ozbilnost ove teme nalaze nam da je fragmentarno ne dotičemo, a temeljit pristup prelazi okvire ovog uvodnog teksta. Ponajprije zato što se odmah postavlja pitanje: o kojem marksizmu je riječ? Ostajući na razini pripomene možemo reći: ako pod marksizmom razumijevamo samosvojno osobito učenje o čovjeku, društvu, povijesti i uopće svijetu sa njemu inherentnom metodom, koje je vezano za djelo K. Marxa i one teoretičare koji su mislili na njegovom tragu (pri tome uvijek imamo na umu Gramscijevu tezu da je zbog svoje akcione usmjerenosti u pitanju filozofija prakse), jasno je da se sociologija »disciplinirano odnosi« prema marksizmu kao znanost koja u njemu nalazi svoje teorijsko i metodologijsko utemeljenje za izučavanje onih aspekata svekolike stvarnosti koji čine njezin predmet.

⁹ Inicijalna znanstvena zajednica za sociologiju Sveučilišta u Zagrebu formirana je po uzoru na ostale znanstvene zajednice unutar prošlog koncepta reforme Sveučilišta. Prijedlog za njezino osnivanje Inicijalnom znanstveno-nastavnom vijeću Sveučilišta u Zagrebu i Rektoruru Sveučilišta u Zagrebu (napisani 30. 10. 1970. a zaprimljen od Rektora 10. 11. 1970. godine pod brojem 03-900/7) napisali su i potpisali: dr Veljko Cvjetičanin, dr Ivan Kuvačić, dr Mirko Martić, dr Pavao Novosel, dr Rudi Supek, dr Stipe Suvar, dr Srđan Vrcan i dr Josip Županov. Svoj prijedlog obrazložili su slijedećim razlozima:

»1. Sociologija je fundamentalna znanstvena disciplina i kao takva mora imati odgovarajući status u strukturi Sveučilišta.

2. Na sveučilištima u svijetu, sociologija ubrzano dobiva na važnosti... jer se sve više uviđa da se specijalizirani profesionalni rad ne može ispravno obavljati bez povezanosti s općom društvenom problematikom. Za takav razvoj sociologije u nas potrebno je imati posebnu znanstvenu zajednicu...

3. U svojstvu fundamentalne discipline sociologija se na Zagrebačkom sveučilištu razvija na tri fakulteta (Filozofskom, Pravnom i na Fakultetu političkih nauka). Pored toga, sociologija se predaje i na svim ostalim fakultetima i školama Sveučilišta, kao pomoćni predmet. Zbog toga je neophodna znanstvena zajednica za sociologiju kao centar za usklađivanje i razvoj ove discipline na čitavom Sveučilištu.

4. Sociologija je danas već tako razgranata znanost, da *de facto* predstavlja čitavu skupinu srazmjerno samostalnih znanstvenih disciplina (npr. sociologija porodice, urbana sociologija, sociologija sela, sociologija rada, sociologija politike, sociologija spoznaje, itd.). Zbog toga osnivanje posebne zajednice za sociologiju ne proturječi ni zamisli, da te zajednice dobiju interdisciplinarni karakter...

5. Na Zagrebačkom sveučilištu već danas radi velik broj sociologa (blizu stotinu) pa dakle ne postoji niti jedan formalni razlog da se ne osnuje posebna zajednica za sociologiju.»

Ovaj prijedlog upućen je povodom ocjene da ranije osnovana »Inicijalna znanstvena zajednica za geoprostor i socijalne strukture« u koju su bili uključeni i sociolozi neće moći zadovoljiti potrebe razvoja sociologije.

Inicijativni odbor za osnivanje Zajednice sastao se 29. siječnja 1971. godine. Na sastanku su sudjelovali: dr M. Bosanac, dr V. Cvjetičanin, dr I. Kuvačić, dr R. Supek, A. Milušić i B. Römer (otсутni: dr P. Novosel, dr S. Suvar i dr J. Županov). Na tom sastanku u Odbor su kooptirani: Ž. Benković, dr M. Bosanac, dr A. Dragičević i Z. Lerotić.

Inicijalna sveučilišna znanstvena zajednica za sociologiju uključivala je sve sociologe koji su u SR Hrvatskoj angažirani u nastavno-pedagoškom ili znanstveno-istraživačkom radu na visokoškolskim ustanovama u sastavu sveučilišta i u znanstveno-istraživačkim ustanovama. Osnivanjem Sveučilišta u Rijeci sociolozi sa tog Sveučilišta formalno nisu više sudjelovali u radu Zajednice.

Prva plenarna sjednica održana je 2. travnja 1971. godine kada je za pročelnika Zajednice izabran prof. dr Rudi Supek. Zadnja sjednica održana je 19. listopada 1973. godine.

Kompetencije i status Zajednice nekoliko puta su raspravljani, ali su bili samo načelno određeni.

prikaz napora ulaganih na Sveučilištu u Zagrebu oko marksističkog obrazovanja i nastave sociologije putem izbora materijala i dokumenata. Činilo nam se da za pravo prikazivanje jednog takvog najživotnijeg i najkonkretnijeg napora (premda to inače nije uobičajeno) može dati putem svekolike konkretnosti svojevrsan uvid, koji se inače gubi u studijskim i sintetičkim pristupima. Napor koji pratimo odnosi se na rad Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju Sveučilišta u Zagrebu i na ona druga tijela i pojedince bez čijeg uzimanja u obzir ne bi bilo moguće steći cjelovitu sliku. Odatle ovaj izbor materijala ne samo što nije reprezentativan za svekolika nastojanja u Jugoslaviji i SR Hrvatskoj, nego on to nije niti za samo Sveučilište u Zagrebu. On stvarno predstavlja samo pokušaj portretiranja rada jednoga tijela Sveučilišta u Zagrebu, te za Sveučilište uzeto u cijelosti predstavlja samo ilustraciju.

Posebice to vrijedi kada se uzme u obzir da ovim materijalima nije pokrivena nijedna akcija društveno-političkih organizacija na Sveučilištu, konkretnih visokoškolskih sredina, itd. No, ako ništa više onda je namjena ovog izbora informiranje sociologa o jednoj njihovoj akciji.

Inicijalna znanstvena zajednica za sociologiju Sveučilišta u Zagrebu posebice se bavila pri tome nastavom sociologije i to u onoj interpretaciji koja je prisutna u samim materijalima. Neposredni povod da bi se o nastavi sociologije i marksističkom obrazovanju temeljito počelo raspravljati (premda je to pitanje »načeto« već na prvoj plenarnoj sjednici Zajednice u šk. god. 1970/71, održanoj 2. travnja 1971. godine) bio je prijedlog Odbora za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća usvojen na sjednici Odbora 24. lipnja 1971. godine i upućen Sveučilišnom znanstveno-nastavnom vijeću, te zaključak Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća donijet na 3. sjednici u šk. god. 1970/71. održanoj svega četiri dana kasnije, a koji neposredno tangiraju status sociologije kao kolegija. Iz materijala Odbora za nastavu vidljivo je da se prijedlog donosi nakon razmatranja pitanja proširivanja mogućnosti studenata za stjecanje humanističkog obrazovanja.¹⁰ Vrijedno je pripomenuti da je Sveučilišno znanstveno-nastavno vijeće svoj zaključak donijelo u okviru točke dnevnoga reda 5b formulirane *Obavijest o predviđivim promjenama u Statutu Sveučilišta*. Tekst zaključka, koji nas interesira glasi:

»U cilju proširenja osnove humanističkog obrazovanja studenata preporučuje se svim fakultetima i visokim školama u sastavu Sveučilišta da provedbom čl. 52. Statuta Sveučilišta (tekst utvrđen prije konačnog usvajanja) omoguće studentima izbor (opciono) većeg broja humanističkih predmeta (npr. Filozofija, Sociologija, Povijest, Filozofija znanosti, Politička ekonomija i dr.), a u okviru nastavnim planom predviđenog fonda sati.«

Taj je zaključak, čiji je sadržaj istovjetan sadržaju prijedloga Odbora za nastavu osim što se odnosi na sve a ne više samo na fakultete prirodnih i tehničkih znanosti, te što je izostavljeno navođenje kolegija čiji se fond sati »stavlja na raspolaganje«, rektor bio dužan priopćiti visokoškolskim ustanovama u sastavu Sveučilišta.

Nekako istodobno Zajednica gimnazija SR Hrvatske podnosi zahtjev za rastećenje učenika od pretjeranih obveza, ali — zanimljivo — žrtva ponovo treba biti sociologija.

Ni u jednom konzultiranom dokumentu ne susreću se formulacije koje bi bilo moguće, kada se izvade iz socijalnog konteksta, interpretirati kao nastojanje da se sociologija eliminiira zbog svog marksističkog utemeljenja. Držim da je to nužno pripomenuti ne samo zbog objektivnosti, nego i zbog potrebe da se kod eventualnih budućih studijskih izučavanja ovoga pitanja obvezatno uzmu u obzir tzv. kontekstualne varijable. Izvan šireg društvenog konteksta i ondašnjih teza o mjestu i ulozi sveučilišta spomenuti prijedlog i zaključak nemoguće je interpretirati,¹¹ a što se ustalom vidi i iz materijala Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju.

¹⁰ Prema bilješki sa sjednice Odbora tekst prijedloga glasi: »... Na osnovu tog razmatranja i zaključaka Odbor za nastavu predlaže Sveučilišnom znanstveno-nastavnom vijeću da preporučí fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti da omoguće studentima izbor (opciono) iz većeg broja humanističkih predmeta (npr. Filozofija, Sociologija, Filozofija znanosti, Politička ekonomija, Povijest i sl.) umjesto dosadašnjeg obaveznog predmeta Osnovi društvenih nauka ili obaveznog predmeta Sociologije a u okviru predviđenog broja sati.«

¹¹ Pripomenimo nuzgred samo da je to u Hrvatskoj vrijeme u kojem na javno mnijenje vrše presiju i njime manipuliraju nosioci nacionalizma ili »mas-poka«, da se Sveučilište tretira kao »kičma

Prilikom izbora materijala za ovaj pregled pridržavao sam se slijedećih, ponekad i oprečnih kriterija:

(a) Objektivnost pristupa.

(b) Izabrati samo one materijale ili dijelove materijala, bez kojih je nemoguće dobiti uvid u bit akcije.¹²

(c) Potpunost i preglednost. Pružiti mogućnost pregleda cjelovitosti akcije Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju. Naime, kako Zajednica nije izolirano djelovala na području marksističkog obrazovanja u izbor je trebalo uključiti barem one materijale proizašle iz rada Odbora za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća, Sveučilišnog savjeta, rektora Sveučilišta u Zagrebu, Odbora Sveučilišne skupštine za marksističko obrazovanje, te Rektorove komisije za izradu programa kolegija »Osnove društvenih nauka« bez kojih bi ta cjelovitost izostala.¹³

(d) Uvrstiti materijale iz kojih će se vidjeti sva složenost i dinamika rada Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju. Stoga su u pregled ukomponirani materijali u kojima dolazi do izražaja izmijensiranost, pa čak i dosta velike razlike u stavovima autora (npr. o predmetu marksističkog obrazovanja). Materijali, nadalje, ponegdje omogućuju da se vidi urgentnost izvjesnih pitanja, sadrže stanovite zadatke koji nisu realizirani, itd.

(e) Omogućiti barem minimalan uvid u cjelokupnu lepezu problema kojima se bavila Inicijalna sveučilišna znanstvena zajednica za sociologiju, jer bi bez toga bilo otežano razumijevanje akcije o marksističkom obrazovanju i nastavi sociologije.

Primjenom tih kriterija izabrao sam kronologijski, bilo u cijelosti ili izvacima, slijedeće, po mom sudu, najznačajnije materijale:¹⁴

1. Zapisnik sa 1. plenarne sjednice Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju u šk. god. 1970/71. održane 2. travnja 1971. (izvadak), uključivo prilozi:

— Nastava sociologije na fakultetima prirodnih i tehničkih nauka (Vjekoslav Mikecin)

— Nastava na fakultetima humanističkih nauka

nacije«, da na Sveučilištu djeluje Pokret hrvatskih (katoličkih) sveučilištaraca, itd. Inaliza idejnih tendencija na Zagrebačkom sveučilištu u to doba nije, međutim, predmet ovog uvodnika. (Podrobnije o tome vidi, npr., u: Ivan Perić, *Ideje »masovnog pokreta« u Hrvatskoj*, CAPS, Zagreb 1974 i Stipe Suvar, *Nacionalno i nacionalističko*, Marksistički centar, Split 1974).

¹² Ovaj kriterij proizašao je iz ograničenosti prostora, uslijed čega je niz materijala dan u obliku izvadaka. Na izvatke sam se odlučivao samo onda ukoliko se neko razmatranje u biti ponavlja i ako se dotiču pitanja izvan neposrednog interesa.

¹³ Naravno, i ti su materijali (ovisno o ocjeni njihova značaja) prezentirani bilo u cijelosti ili izvacima. Valja pripomenuti da je ovaj kriterij ponajmanje ispunjen ako pod potpunosti razumijevamo obuhvat materijala a ne obuhvat problema. Tako, npr., nije uvrštena bilješka sa 2. plenarne sjednice Zajednice u šk. god. 1971/72 (održana 25. veljače 1972. godine) zajedno sa prvim dijelom Skupštine Sociološkog društva Hrvatske, a koji su imali karakter savjetovanja na temu »Marksističko obrazovanje i položaj sociologije u nastavi«. Naime, ta su pitanja prije, a posebice kasnije temeljitije pretresana. Savjetovanje *Marksističko obrazovanje i položaj sociologije u nastavi* predstavlja zapravo prvi strukovni skup na kojem su poslije 21. sjednice Predsjedništva SKJ, a što će reći i poslije mnogo godina, u Jugoslaviji razmatrana pitanja vezana za marksističko obrazovanje. (Nakon tog skupa sredstvima javnoga informiranja predano je saopćenje u kojem je naglašen značaj ovoga pitanja.) Savjetovanje *Marksističko obrazovanje i društvena svijest* održano 19. svibnja 1972. godine (gotovo puna tri mjeseca kasnije) smatrali smo međašnjim i prvim zato što je bilo općejugoslavenskoga karaktera. Na njemu su sudjelovali: Zarko Benković, Duško Berlot, Veljko Cvjetičanin, Esad Cimić, Hriredin Hodža, Tine Hribar, Danilo Koprivica, Branko Kovačević, Olga Kozomara, Franjo Kožul, Ivan Kuvačić, Tena Martinović, Ante Marušić, Dragoljub Mićunović, Vjekoslav Mikecin, Ferid Muhić, Fued Muhić, Lazo Nikodimovski, Miroslav Pečujlić, Antun Petak, Gajo Petrović, Džemal Kokolović, Svetozar Stojanović, Rudi Supek, Ljubomir Tadić, Stojan Tomić, Predrag Vranicki, Zoran Vidaković, Srđan Vrcan, Slobodan Vukičević, Gligorije Zaječaranović i dr.

Osim toga, idućega dana (20. 5. 1972) Interkatedarska zajednica za sociologiju u okviru teme *Stanje nastave sociologije i formiranje marksističkoga pogleda na društvo u srednjim, višim, visokim školama i na fakultetima* na Filozofskom fakultetu u Zagrebu temeljito je raspravljala o sociologiji kao nastavnom predmetu. Referat o srednjim školama podnio je M. Ranković, o fakultetima tehničkih i prirodnih znanosti T. Hribar, dok je referat »Stanje nastave sociologije i formiranje marksističkoga pogleda na svijet na fakultetima društvenih nauka, te visokim i višim nastavničkim školama« (vidi: *Revija za sociologiju*, No 2—3, 1972, str. 107—112) podnio V. Cvjetičanin. U tim je referatima bilo riječi o marksističkom obrazovanju počam od kolegija »*Marksizam-lenjinizam*« uvedenog neposredno nakon Oslobođenja, o historijatu uvođenja sociologije kao nastavnog predmeta sve do početka 1972. o organizacionim, sadržajnim i kadrovskim problemima nastave, itd. Oba skupa smatram prijelomnim zbog njihovog općejugoslavenskog karaktera, cjelovitog pristupa ovom kompleksnom problemu, te otvorenog suprotstavljanja ponajviše tradicionalističkim tendencijama u našem obrazovnom sustavu.

¹⁴ Ocjenjujem li doista korektno i umjesno primijenio ove kriterije i tako izabrao najznačajnije materijale ostavljam poznavacima ovoga pitanja i situacije na Sveučilištu. Svjestan sam da u izbor nisam uključio niz izuzetno dragocjenih materijala i dokumenata, ali ih nisam izostavio zbog ograničenog prostora, nego zbog toga što prelaze okvire ovog izbora, čiji je karakter determiniran profesionalnom orijentacijom časopisa.

— Dodiplomski studij na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dr Veljko Cvjetičanin)

— Informacija o nastavi III stupnja sociologije

— O istraživačkom radu u sociologiji (dr Stipe Šuvar)

— Neki problemi znanstveno-istraživačkog rada (dr Rudi Supek).

2. Bilješka sa sjednice Odbora Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju održane 24. rujna 1971. godine.

3. Bilješka sa sjednice Odbora Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju održane 27. listopada 1971. godine.

4. Dopis privremenog pročelnika Inicijalne znanstvene zajednice za sociologiju prof. dr Ivana Kuvačića rektoru Sveučilišta, akademiku prof. dr Ivanu Supeku od 8. veljače 1972. godine sa prilogima:

— Nastava sociologije i općenito predmeta društvenih znanosti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti (Vjekoslav Mikecin)

— Informacija o stanju i problemima nastave sociologije na humanističkim fakultetima (dr Veljko Cvjetičanin)

— Problem nastave sociologije kao općeobrazovnog i stručnog predmeta na fakultetima i visokim školama (Komisija Sveučilišne inicijalne znanstvene zajednice za sociologiju).

5. Zapisnik sa 4. sjednice Odbora za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća u šk. god. 1971/72. održane 21. veljače 1972. godine (izvadak).

6. Autorizirani stenografski zapisnik sa 3. sjednice Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća u šk. god. 1971/72. održane 28. veljače 1972. godine (točka dnevnog reda 3a) *Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni*.

7. Diskusija prof. dr Jure Medarića na 3. sjednici Sveučilišnog savjeta u šk. god. 1971/72. održanoj 28. veljače 1972. godine pod točkom dnevnog reda »*Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni*«.

8. Dopis rektora Sveučilišta, akademika prof. dr Ivana Supeka svim fakultetima i visokim školama Sveučilišta u Zagrebu (osim fakulteta humanističkih znanosti) o nastavi predmeta Osnove društvenih nauka te opće i posebnih sociologija od 8. svibnja 1972. godine (izostavljeni su prilozi jer su istovjetni onima pod brojem 4).

9. Prof. dr Predrag Vranicki: *Marksističko obrazovanje na Sveučilištu* (Uvodni referat rektora Sveučilišta u Zagrebu, akademika Predraga Vranickog na Skupštini Zajednice jugoslavenskih univerziteta, Skopje, 17. lipnja 1973.).

10. Bilješke sa 1. plenarne sjednice Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju u šk. god. 1973/74. održane 19. listopada 1973. godine (izvadak) sa prilogima:

— Dr Stipe Šuvar: Izvještaj o radu Odbora Sveučilišne skupštine za marksističko obrazovanje

— Program i Objašnjenja uz program kolegija *Osnove društvenih nauka*.

Vidljivo je da izbor završava objavljivanjem Programa i Objašnjenja programa kolegija »Osnove društvenih nauka«, te izvještaja dr S. Šuvara, predsjednika Odbora Sveučilišne skupštine za marksističko obrazovanje. To, naravno, uopće nije kraj akcije na Sveučilištu u Zagrebu o marksističkom obrazovanju i nastavi sociologije. Ali to je materijal sa posljednje održane sjednice Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju čiju smo akciju pratili. Marksističko obrazovanje niti je bilo, a niti jeste predmet bavljenja samo jedne specijalne sveučilišne strukture, iako je sada u izvjesnom smislu domena Odbora Sveučilišne skupštine za marksističko obrazovanje.¹⁵

Na taj način »definitivnim« se rezultatom Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju zasad nekako može smatrati koncepcija nastave sociolo-

¹⁵ Skupština Sveučilišta u Zagrebu na temelju Odluke o izmjeni Odluke o stalnim odborima Sveučilišne skupštine broj 01-2108-1-1972. od 14. studenog 1972. a koju je donijela 21. prosinca 1972. godine, izabrala je »Odbor za marksističko obrazovanje«. Na sjednici Sveučilišne skupštine održanoj 26. veljače 1973. godine donijeta je i odluka o izboru članova prema kojoj Odbor sačinjavaju: dr Veljko Cvjetičanin, dr Adolf Dragičević, dr Milan Kangrga, dr Ivan Kuvačić, dr Mirko Martić, dr Ante Marušić, Vjekoslav Mikecin, dr Davor Rodin, dr Rudi Supek, dr Milan Škrbić, dr Stipe Šuvar, Ivan Vrančić, Ivan Završki, Dušan Zubrinčić i dr Josip Županov. Odbor je naknadno, na svojoj 2. sjednici (18. travnja 1973. godine) izabrao dr S. Šuvara za predsjednika.

gije i program kolegija »Osnove društvenih nauka«.¹⁶ Ovaj kolegij ima dvojak karakter. Ponajprije, studentima svih fakulteta treba omogućiti stjecanje općeg humanističkog i marksističkog obrazovanja, s jedne, te poslužiti kao introdukcija za praćenje nastave iz posebne, struci koja se na fakultetu studira primijenjene sociologije, s druge strane. Taj se kolegij unutar ukupnog minimalnog fonda od 120 nastavnih sati treba predavati kao stručno-formativni predmet (jer obuhvaća tzv. socijalni supstrat struke) 60 nastavnih sati u dva semestra na višim godinama studija. Izgleda nam da je program tog kolegija ipak preopterećen hipotekom kompromisa između različitih disciplinarnih zahtjeva, a što će predstavljati smetnju u njegovom izvođenju.

Premda kronologijski poredani materijali omogućuju neposredan uvid u razvoj koncepcije marksističkoga obrazovanja i nastave sociologije na Sveučilištu u Zagrebu. Na taj način nakon niza rasprava slijedi referat akademika P. Vranickoga, koji predstavlja teorijsku sintezu, te Program kolegija »Osnove društvenih nauka« kao operacionalizacija i konkretizacija prihvaćene koncepcije. Valja podvući tu činjenicu, jer iz nje slijedi značaj Zagrebačke koncepcije marksističkoga obrazovanja na sveučilištima (nazovimo je tako) u jugoslavenskim okvirima. No, nastojanje da prezentiramo materijale iz kojih se vidi razvoj ove koncepcije nagnalo nas je da, u nedostatku izvornih materijala (diskusija na sastancima), koristimo bilješke sa sjednica, a čija su nam ograničenja dobro poznata.

Niz drugih pitanja ostalo je otvoreno, i kada bismo ovaj izbor materijala smatrali dosijeom nikako ga ne bismo mogli zatvoriti. To se ponajbolje vidi ako na neki način sistematiziramo probleme, koji su načeti. Problemi sistematizirani na jedan način bili bi:

I. Nastava sociologije i marksističkog obrazovanja

1. historijski razvitak

2. aktualni problemi

a) obrazovanje sociologa kao kadra na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (započelo 1963. godine)

b) nastava sociologije na fakultetima društvenih znanosti i humanističkih disciplina

c) nastava sociologije na fakultetima tehničkih i prirodnih znanosti

d) opća pitanja nastave sociologije i marksističkog obrazovanja

e) kadrovske potrebe i formiranje kadra za potrebe nastave iz opće i posebnih sociologija.

II. Znanstveno-istraživački rad unutar sociologije

1. pitanje jedinstvenog sociologijskog instituta putem objedinjavanja postojećih znanstveno-istraživačkih ustanova (uz istodobnu deklarativnom optimizmu svih oprečnu praksu zbog »prokletstva« privatizacije; objedinjavanje pratećih službi — biblioteka, dokumentacija; terensko-analitički servis za terenski rad i obradu podataka; smještaj; izdavačka djelatnost; međunarodna suradnja)

2. provođenje principa jedinstvenosti znanstveno-istraživačkog i nastavnog rada, te uvođenje studenata u znanstveno-istraživački rad (okupljanje ograničenih kreativnih socioloških snaga; problem nastavnog bez znanstveno-istraživačkog rada te potrebe istraživača za komunikacijom; uvođenje studenata u znanstveni; organizacija poslijediplomskih studija)

III. Organizacija i suradnja na Sveučilišnoj razini

(suradnja između sociologa i sociologijskih ustanova; formiranje jedinstvenog Sveučilišnog odjela ili instituta za sociologiju, itd.).

Karakteristično je da dok su na planu marksističkog obrazovanja i nastave sociologije naše Sveučilište i njegovi sociolozi neosporno postiglo značajne rezul-

¹⁶ Prvu verziju prijedloga programa na temelju zadataka koji im je povjerila Inicijalna znanstvena zajednica za sociologiju izradili su Vjekoslav Mikecin i prof. dr Ivan Kuvačić. Pošli su od rezultata analize programa kolegija na svim fakultetima, koju je izvršila Zajednica. Prema njihovoj koncepciji iz uvodnog bi kolegija trebalo isključiti tzv. uže doktrinarne probleme i historicizam, jer oni prijetu zapadanjem u katekizam, a trebalo je ići na marksističku analizu suvremenog društva. Pod nazivom *Prijedlog programa nastave sociologije* ovaj je program na svojoj sjednici održanoj 9. studenoga 1973. godine razmatrala Rektorova komisija za izradu programa kolegija za marksističko obrazovanje. Taj prijedlog doživio je bitne modifikacije na zahtjev filozofa i ekonomista. Rektorova komisija koja je izradila program kolegija *Osnove društvenih nauka* djelovala je u sastavu: dr Veljko Cvjetičanin, dr Adolf Dragičević, dr Ivan Kuvačić, dr Mirko Martić, dr Ante Marušić, Vjekoslav Mikecin, dr Ante Pažanin, dr Gajo Petrović, dr Dušan Sabolović, dr Rudi Supek, Ivan Vrančić, Dušan Zubrinčić i dr Josip Županov.

tate,¹⁷ dotle to ne možemo reći za realizaciju principa jedinstvenosti nastavno-pedagoškog i znanstveno-istraživačkog rada u području sociologije.

Na kraju, zahvaljujem se izv. prof. dr Veljku Cvjetičaninu, prof. Vojislavu Kovačeviću, red. prof. dr Ivanu Kuvačiću, asistentu mr Zvonku Lerotiću, red. prof. dr Anti Marušiću, red. prof. dr Juri Medariću, višem predavaču Vjekoslavu Mikecinu, red. prof. dr Hrvoju Požaru, red. prof. dr Ivanu Supeku, red. prof. dr Rudiju Supeku, izv. prof. dr Stipi Suvaru, red. prof. dr Boži Težaku, red. prof. dr Predragu Vranikom, višem predavaču Dušanu Žubrinčiću i red. prof. dr Josipu Županovu na dozvoli da u ovaj izbor uključim bilo njihove pisane priloge, autorizirane ili prepričane diskusije odnosno materijale u kojima se navodi da su preuzeli izvjesnu obvezu ili sudjelovali u raspravi o nekom pitanju.

Posebnu zahvalnost dugujem prof. dr Predragu Vranickom, rektoru Sveučilišta u Zagrebu i prof. dr Rudiju Supeku, pročelniku Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju na suglasnosti da se materijali mogu koristiti, te drugarici Branki Römer, službenici u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu čijom sam ljubaznošću i pomoći izvršio izbor materijala.

MATERIJALI

o nastavi sociologije i marksističkom obrazovanju

1.

ZAPISNIK

(Izvadak)

1. plenarne sjednice Inicijativne sveučilišne Znanstvene zajednice za sociologiju održane u vijećnici Sveučilišta, u petak 2. travnja 1971, s početkom u 12 sati. Predsjedava: dr Ivan Kuvačić

Prisutni: dr Milan Bosanac, dr Adolf Dragičević, Ivan Magdalenić, dr Stanko Petković, dr Stanko Pintarić, dr Boris Sorokin, Fikreta Bahtijarević-Šiber, Dušan Vrbanić, dr Josip Županov, Vjekoslav Mikecin, dr Josip Obradović, Dimitrije Sergejev, dr Stipe Šušteršič, Ivan Cifrić, Ivan Leško, Dušan Žubrinčić, Ivo Šimićević, Josip Vidmar, Ivan Krpan, Vladimir Kušan, Mladen Caldarević, Eduard Kale, Ivan Lučev, Ivan Šiber, Miroslav Vujević, dr Đorđe Milović, Nedjeljka Vukojević, Branko Jandrić, Rajko Dobrijević, Ivica Škarić, dr Srđan Vrcan, Boris Vušković, dr Ivan Mandić, dr Vlatko Medanić, Božo Jušić, Grozdana Mance, Dunja Rihtman, Srboj Stojanović, Milan Benc, Jakov Gelo, Slavko Korićančić, Mira Obradović, Antun Petak, dr Vladimir Serdar, Nikola Skledar, Jordan Jelić, mr Adolf Malić, Milan Župančić, Ivica Račan, Petar Tepić, Anto Milušić, Margita Šercar.

DNEVNI RED

1. Uloga i položaj Znanstvenih zajednica
2. Kratki izvještaj o dosadašnjem radu Inicijativnog odbora
3. Stanje na području rada Znanstvene zajednice za sociologiju
 - a) dodiplomska nastava sociologije na fakultetima
 - b) postdiplomski studij
 - c) znanstvenoistraživački rad na području sociologije
4. Plan i program rada zajednice
5. Izbor pročelnika i radnih tijela
6. Izbor predstavnika Zajednice u Sveučilišnu skupštinu i jednog predstavnika u Sveučilišnu znanstveno-nastavno vijeće.

¹⁷ Valja reći da su u našoj Republici na planu marksističkog obrazovanja možda i veći rezultati postignuti u srednjim školama, gdje se uvode dva nova predmeta (*Osnove marksizma* te *Teorija i praksa samoupravnog socijalizma*), uz predviđeno dodatno osposobljavanje nastavnoga kadra. No, u srednjoj školi općeobrazovnog (gimnazija), te društvenog smjera (srednja ekonomska i upravna škola) pitanje sociologije kao nastavnog predmeta ostaje otvoreno. Ali ako je pitanje mjesta sociologije kao fundamentalne znanosti riješeno na razini sveučilišnog obrazovanja, opravdana su očekivanja da će to biti učinjeno barem u nastavnom planu i programu za gimnazije.

* * *

Ad 2. Dr Ivan Kuvačić daje informacije o dosadašnjem radu Inicijativnog odbora. Odbor je na nekoliko prethodnih sjednica raspravljao o programu rada Zajednice, o problemima obrazovanja sociologa, postdiplomskom studiju i naučno-istraživačkom radu. O tome radu Odbora govore materijali koje su članovi Zajednice dobili na uvid (u prilogu)...

Dr Stipe Šuvar obavještava članove Zajednice o znanstvenoistraživačkom radu na području sociologije (materijal u prilogu). Osim toga daje obavijest o zahtjevu za osnivanjem jedinstvenog sociološkog instituta, u čijem bi se sastavu našli Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Institut za društveno upravljanje i Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Jedan od zadataka Zajednice za sociologiju treba da bude osiguranje suradnika Instituta.

Nakon kraće rasprave u kojoj su sudjelovali dr V. Serdar, dr I. Kuvačić i dr S. Šuvar zaključeno je da bi jedna od komisija Zajednice za sociologiju morala voditi računa o radu Instituta i programu znanstvenih istraživanja, te sudjelovati u izradi plana istraživanja. Osim toga Komisija bi trebala predlagati kojim od predloženih istraživanja treba dati prednost...

Ad 4. Privremeni pročelnik dr Ivan Kuvačić o planu i programu Zajednice daje sljedeću obavijest:

1. Prvi zadatak Zajednice jest da daje prijedloge za nastavu sociologije na tehničkim fakultetima i da vodi brigu da ta nastava bude funkcionalna.
2. Drugi je zadatak Zajednice briga o trećem stupnju nastave sociologije.
3. Izrada programa znanstvenih istraživanja na polju sociologije.
4. Osiguranje suradnje sociologa i Odsjeka za geografiju u dodiplomskoj nastavi...

Sjednica je završila u 14.45.

Bilježila

Margita Šercar, v. r.

Privremeni pročelnik Zajednice
dr Ivan Kuvačić, v. r.

Prilozi zapisniku

NASTAVA SOCIOLOGIJE NA FAKULTETIMA PRIRODNIH I TEHNIČKIH NAUKA

Sredinom 1957. donio je Sveučilišni savjet odluku o nastavi predmeta »Društveni razvitak i socijalistička izgradnja« na fakultetima prirodnih i tehničkih nauka. Zadatak predmeta bio je da pruži osnovna znanja iz fundamentalnih društvenih nauka i pridonese idejno-političkom i humanističkom obrazovanju studenata. Tako je i koncipiran program ovog predmeta i po tom se programu odvijala nastava već naredne školske godine. Formirana je tom prilikom i »Sveučilišna katedra« sa zadatkom da organizira i unapređuje njegovu nastavu.

Krajem 1961. donio je Sveučilišni savjet — na prijedlog Katedre — odluku kojom se mijenja naziv predmeta i otvara izbor nastavnika na pojedinim fakultetima. Predmet se nadalje zove »Osnove društvenih nauka« i ima dva dijela: opći i posebni dio. U uvodu većim dijelom obuhvaća probleme osnova sociologije a u manjoj mjeri političke ekonomije i filozofije. Posebni dio prilagođava se potrebama pojedinih fakulteta i uglavnom nosi i naziv koji tome odgovara, npr. industrijska sociologija, sociologija medicine, ekonomika poduzeća i sl. Za te se predmete biraju nastavnici na fakultetima, a Katedra koja se o toj nastavi stara prerasta u Koordinacioni odbor za ovaj predmet koji okuplja sve nastavnike.

Nastava iz opće i posebne sociologije — pod tim nazivom, odnosno nazivom konkretne posebne sociologije, ili pod općim imenom »Osnove društvenih nauka« — predaje se na svim fakultetima prirodnih i tehničkih nauka naše Republike. Na većini fakulteta nastavu izvode stalni nastavnici (osim na Veterinarskom i Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu, Elektrotehničkom fakultetu u Splitu

i Medicinskom fakultetu u Rijeci). Znanan dio fakulteta ima nastavu ovih predmeta u dvije godine studija, nekolicina u tri pa i četiri, a manji broj samo u jednoj godini. Programi su usklađeni s potrebama pojedinih fakulteta i prema njihovim potrebama doživljavaju promjene i usavršavanja.

Vjekoslav Mikecin

NASTAVA SOCIOLOGIJE NA FAKULTETIMA HUMANISTIČKIH NAUKA

Na Pravnom fakultetu u Zagrebu predaju se dvije sociološke discipline: sociologija i socijalna psihologija.

Sociologija se predaje u oba semestra prve godine studija. Osnovna literatura za spremanje ispita jesu udžbenici profesora dra Olega Mandića »Opća sociologija« i profesora dra Stjepana Pulišelića »Osnove opće sociologije«. Predmetni nastavnici su redovni profesori dr Oleg Mandić i dr Stjepan Pulišelić, te izvanredni profesor dr Milan Bosanac. S obzirom na veliki broj studenata nedostaje bar jedan asistent. Prema Pravilniku o sistematizaciji radnih mjesta postoji mogućnost da se katedra popuni bar jednim asistentom.

Socijalna psihologija predaje se također u oba semestra prve godine studija. Predaju je docent dr Boris Sorokin i dr Stanko Petković, a pomaže im asistent Ivan Magdalenić. Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta također je predviđeno da se i na tom predmetu odobri još jedno nastavničko odnosno suradničko mjesto. Osnovna literatura za spremanje ispita jest udžbenik dra Borisa Sorokina »Socijalna psihologija«.

Na Fakultetu ekonomskih nauka predaju se dvije sociološke discipline: opća sociologija i industrijska sociologija.

Opća sociologija predaje se u oba semestra prve godine studija. Predmetni honorarni nastavnik jest redovni profesor s Pravnog fakulteta dr Stjepan Pulišelić. Osnovna je literatura njegov udžbenik »Osnove opće sociologije«.

Industrijska sociologija predaje se u oba semestra treće godine studija. Predaje je profesor dr Josip Županov, a pomaže mu asistent Dušan Vrban.

Uočljivo je da na Fakultetu ekonomskih nauka nema dovoljno nastavnika i asistenata na predmetima socioloških disciplina i da to mora biti ozbiljan problem toga Fakulteta.

Na Fakultetu političkih nauka predaju se četiri sociološke discipline: opća sociologija, sociologija jugoslavenskog društva, sociologija kulture i metodologija.

Opću sociologiju predaje profesor dr Ante Marušić, kome pomaže asistent Zvonko Lerotić. Osnovni udžbenik za spremanje ispita jest udžbenik profesora dra Ante Fiamenga »Opća sociologija«.

Sociologiju jugoslavenskog društva predaje profesor dr Ante Fiamengo, odnosno asistent magistar Ivan Lučev.

Sociologiju kulture predaje profesor Mladen Čaldarević, a pomaže mu asistentica Tena Martinić.

Metodologiju predaje profesor dr Pavle Novosel, a pomaže mu asistent Miroslav Vujović.

Na sva tri navedena fakulteta postoje i discipline koje direktno graniče sa sociologijom, odnosno koje jednim svojim dijelom neposredno zalaze u sferu sociologije. To se osobito odnosi na predmete iz oblasti ekonomije, samoupravljanja, filozofije, statistike i sl. Osim toga neki nastavnici i znanstveni radnici inkliniraju sociologiji i tako orijentiraju svoju nastavu i znanstvenu djelatnost. Stoga bi u Znanstvenoj zajednici za sociologiju svakako trebali da budu s Pravnog fakulteta profesor dr Eugen Pusić i profesor dr Stanko Pintarić; s Fakulteta ekonomskih nauka Fikreta Bahtijarević-Šiber i dr Alica Wertheimer-Baletić; s Fakulteta političkih nauka Branka Brujić, Hotimir Burger, Boris Hudoletnjak, Eduard Kale, dr Jagoda Klauzer, dr Inge Perko-Šeparović, dr Davorin Rodin i dr Vanja Sutlić.

Može se vjerovati da postoje još neki nastavnici odnosno znanstveni radnici s tih fakulteta koji se u svome radu naslanjaju na sociologiju i na njen disciplinarni naučni instrumentarij a koji bi bili voljni surađivati u Znanstvenoj zajednici. U daljnjem djelovanju Znanstvene zajednice za sociologiju Sveučilišta u Zagrebu trebalo bi i te potencijalne članove pozvati i aktivirati.

DODIPLOMSKI STUDIJ NA ODSJEKU ZA SOCIOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Od 1963. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu postoji Odsjek za sociologiju, nastavna grupa za obrazovanje sociologa. To je po vremenu nastanka drugi centar u zemlji s ovakvim zadatkom. Prva sociološka grupa bila je formirana desetak godina prije na beogradskom Filozofskom fakultetu. Po vremenu nešto mlađi su centri u Sarajevu i u Ljubljani na tamošnjim fakultetima političkih nauka.

U toku proteklih nekoliko godina u nas su se pojavili prvi stručni sociolozi, no još uvijek, što je razumljivo, na sociološkim skupovima prevladavaju sociolozi koji su završili specijalnosti i došli raditi kao sociolozi kad je ovo područje postalo konjunktorno. To su psiholozi, filozofi, pravnici, ekonomisti.

Nema sumnje da je jedan od osnovnih preduvjeta razvoja sociologije u našoj Republici organizacija i jačanje sociološke grupe, na kojoj se školuju i diplomiraju mladi sociolozi.

Smještaj sociološke grupe na Filozofskom fakultetu ima prednosti i nedostatke. Prednosti su u tome što su na tom fakultetu koncentrirane mnoge druge srodne discipline: psihologija, filozofija, povijest, književnost, te strani jezici, pa sociolozi kombinacijom ovih predmeta dobivaju širu humanističku kulturu, koja čini da ne postaju usko stručni eksperti ili socijalni tehničari. Nedostatak je u tome što je Filozofski fakultet stara i vrlo kompleksna akademska institucija s prilično krutim strukturama koje ne pružaju dovoljno prostora za sociologiju da se razvije u modernu, ekspanzivnu disciplinu. U toku sedam godina postojanja, Odsjek je u kadrovskoj stagnaciji, jer je kao prinovu dobio samo jednog asistenta. Kao minimalni neposredni zadatak za normalno funkcioniranje grupe kao suvremene nastavne jedinice potrebni su stalni nastavnici za slijedeće predmete: 1. posebne metode, 2. demografija i statistika, 3. sociologija naselja, 4. socijalna antropologija.

Druga nesumnjiva slabost odsjeka jest u tome što nije razvio vlastiti istraživački centar koji bi omogućio da se nastavno-znanstveni rad neposredno poveže s terenskim istraživanjem aktualnih društvenih problema. Suradnja s Institutom za društvena istraživanja Sveučilišta nije najbolja, jer se većinom svodila na to da studenti obavljaju anketarske i druge tehničke poslove, a malo se vodila briga o tome da ta suradnja bude sastavni dio obrazovnog procesa.

Što se tiče strukture studija, ona je do sada samo dvopredmetna. Na grupi studira oko 140 studenata pod A i preko 300 studenata pod B. Jedino oni studenti koji završe sociologiju pod A, tj. kao prvi glavni predmet, dobivaju zvanje profesora sociologije i kvalificirani su za samostalan istraživački rad.

Osim stalnih nastavnika Filozofskog fakulteta u nastavu su dosad honorarno bili uključeni pojedini nastavnici Pravnog fakulteta, Fakulteta ekonomskih nauka, Fakulteta političkih nauka i pojedinci s nekih nenastavnih institucija. Osnivanjem Sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju ova suradnja će se još više proširiti i dobiti čvrstu institucionalnu osnovu, što će omogućiti da dodiplomski studij sociologije postane temeljitiji i funkcionalniji s obzirom na rastuće društvene potrebe. Sveučilišna znanstvena zajednica bi također mogla najviše pridonijeti funkcionalnom povezivanju dodiplomske nastave s radom budućeg jedinstvenog sociološkog instituta, koji je u osnivanju.

Dr Veljko Cvjetičanin

I N F O R M A C I J A
o nastavi III stupnja sociologije
(Izvadak)

Dosada su u okviru Zagrebačkog sveučilišta organizirana četiri posebna studija nastave III stupnja sociološkog karaktera...

1. Sociologija razvojnih procesa jugoslavenskog društva

Studij je organiziran u školskoj godini 1967/68. i 1968/69. Zajednički organizator studija bili su Filozofski fakultet i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Nastavni je plan sadržavao: sociologiju s njezinim posebnim disciplinama; logičke osnove metodologije sa posebnim metodama, zatim, sociologiji srodne znanstvene discipline: socijalnu psihologiju, socijalnu antropologiju, socijalnu patologiju, statistiku, demografiju i političku ekonomiju i ekonomiku SFRJ...

Na studij se upisalo 19 kandidata, a 14 je apsolviralo i prijavilo magistarske radnje. Ostali su odustali, jer nisu mogli zadovoljiti obaveze. Dosad nijedan kandidat još nije položio magistarski ispit.

U organizaciji Filozofskog fakulteta otpočela je 1970/71. nova generacija studenata s nastavom III stupnja sociologije, ali pod nešto izmijenjenim naslovom: »Razvojni procesi suvremenog jugoslavenskog društva, s osobitim osvrtom na društveni sistem, organizaciju i promjene«. Predavači su uglavnom isti. Na studij se upisalo 10 kandidata. Svi kandidati ispunili su uvjete i upisali ljetni semestar.

2. Samoupravljanje i društveno-politički sistem SFRJ

Organizator studija jest Fakultet političkih nauka u Zagrebu. Nastava je počela u ljetnom semestru 1967/68, a završila je u zimskom semestru 1969/70....

Upisano je bilo 25 polaznika od kojih su 20 do kraja pohađali nastavu i polagali ispite. Svi su prijavili magistarske radove, ali nijedan kandidat nije još završio rad.

3. Teorija ateizma i religije

Nastavu su organizirali zajedno Fakultet političkih nauka i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Studij je započeo raditi 1967/68. i upis novih slušača vrši se svake godine. Prema godištima upis je izgledao ovako: 1967/68. = 27, 1968/69. = 13, 1969/70. = 22, 1970/71. = 12 kandidata.

Nastavni plan ima 9 kolegija: historija religije, sociologija religije, filozofija religije, psihologija religije, crkva i državno-pravni sistem kroz historiju, politološki aspekt religije, metode istraživanja društvenih pojava, logičke osnove metodologije i statistika.

Čini se da još nijedan kandidat nije položio završni magistarski ispit.

4. Urbanizam i prostorno planiranje

Organizator studija jest Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu sa zainteresiranim fakultetima.

Nastavni plan ima četiri nastavne grupe: 1. ekonomsko-društveni predmeti i geografija, 2. urbanističko-planerski predmeti, 3. tehnički predmeti, 4. specijalna predavanja...

Sada je u toku III semestar nastave, a upisano je 29 kandidata. Kandidati su mahom završili tehničke fakultete, ima nekoliko ekonomista i dvoje sociologa.

Umjesto zaključka:

Brojčano, nastava III stupnja u oblasti sociologije i srodnih disciplina nije tako mala. Evidentan je paralelizam i nepovezanost među smjerovima nastave. Nema ni racionalnog korištenja predavača i tehničkih pomagala. Gotovo svi smjerovi stoje pred financijskim poteškoćama. Premda je nastava počela prije 4 godine, još ni jedan kandidat nije završio studij i obranio magistarski rad. Potrebno je koordinirati nastavu III stupnja sociološkog karaktera iz jednog sveučilišnog centra.

O ISTRAŽIVAČKOM RADU U SOCIOLOGIJI

Dosad u Hrvatskoj nije postojao jedan kompletan sociološki institut. Sada se radi na njegovu formiranju. Savjet za naučni rad imenovao je u prosincu prošle godine inicijativni odbor za stvaranje jedinstvenog sociološkog instituta u našoj Republici. Odbor je izradio shemu instituta i programe socioloških istraživanja u 1971. i u razdoblju 1971—1975. Odbor se konzultirao sa postojećim istraživačkim i nastavnim institucijama, kao i sa istaknutim sociolozima. Očekuje se da će Savjet za naučni rad prihvatiti prijedloge odbora, pa bi trebalo dalje raditi, kako bi se već u toku 1971. novi institut oformio. Sadašnji Institut za društvena istraživanja Sveučilišta, Institut za društveno upravljanje, Sociološki odjel Instituta za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, a eventualno i još neke istraživačke jedinice u sastavu drugih instituta i fakulteta samoupravno bi se ujedinile u novi institut.

Novi bi institut formirao svoje ogranke u drugim gradovima Hrvatske (Split, Rijeka, Osijek). Postepeno bi u njegovu okviru bili stvoreni odjeli za dvadeset socioloških i srodnih disciplina. Sad bi pak radili samo oni odjeli koji već imaju formirane kadrove, te mogu računati na istraživače u stalnom odnosu (a ne samo u honorarnom).

Formiranje novog instituta omogućit će racionalnu suradnju i podjelu istraživačkih poslova među svim kreativnim sociološkim snagama u našoj republici. Bila bi osigurana jedinstvena politika naučnog vođenja u znanstvenom savjetu takvog instituta, a opet pojedini bi odjeli imali maksimalnu radnu i financijsku samostalnost.

Za potrebe novog sociološkog instituta, kao i srodnih instituta društvenih znanosti, planirana je gradnja nove zgrade. Tako bi se stvorili povoljni uvjeti smještaja i ujedinile prateće službe, biblioteke i dokumentacije.

Inicijativni odbor za stvaranje jedinstvenog instituta predložio je da Sveučilište bude osnivač. Novostvorena Zajednica za sociologiju trebala bi poduprijeti taj prijedlog i zapravo ga preuzeti kao vlastiti.

Kad bi se stvorio, novi bi institut postao glavni organizator postdiplomske nastave, služio bi kao mjesto praktične obuke studenata dodiplomskog studija, organizirao bi izdavačku djelatnost vezanu za empirijska sociološka istraživanja, sustavno bi provodio međunarodnu razmjenu i suradnju.

Sudeći prema kontaktima koje je imao inicijativni odbor za formiranje instituta, postoji opće raspoloženje među sociolozima u nas da se on doista stvori, i to što prije. Jedino se kolektiv Instituta za društveno upravljanje protivi načinu, ali ne i ideji formiranja takva instituta, odnosno u pristupu načinu stvaranja taj se kolektiv razilazi sa Inicijativnim odborom, ali treba očekivati da će se i to razilaženje premostiti.

Savjet za naučni rad SR Hrvatske dao je na znanje nama sociolozima da se pokušamo bolje organizirati, ako računamo na obilniju financijsku potporu za naša istraživanja i ako želimo da se grade prostorije u koje bismo se kao istraživači smjestili. Mislim da tu priliku ne smijemo propustiti.

P. S. Koga zanima cjelokupna problematika vezana za formiranje jedinstvenog instituta (dokumentacija Savjeta za naučni rad SR Hrvatske), može se obratiti Sveučilišnoj znanstvenoj zajednici za sociologiju, Sveučilište u Zagrebu, Trg maršala Tita 14.

Dr Stipe Šuvar

NEKI PROBLEMI ZNANSTVENO-ISTRAŽIVAČKOG RADA

Poznato je da je istraživački rad iz sociologije kod nas koncentriran na Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta, i nešto na Fakultetu političkih znanosti, dok se istraživanja iz ruralne sociologije vrše na Agrarnom institutu. Kako se sada upravo vrši reorganizacija Instituta, a također i fondova za financiranje znan-

stvenih djelatnosti, to ja ne bih govorio o ovom problemu, sa kojim može prisutne upoznati prof. dr Vladimir Serdar. Sa dosadašnjom strukturom i rezultatima rada Instituta za društvena istraživanja se prisutni mogu upoznati iz Biltena br. 2, koji je Institut nedavno izdao.

Ja bih se u ovom izlaganju zadržao samo na dva pitanja:

a) suradnja nastavnog i znanstvenoistraživačkog rada

i

b) formiranje znanstvenoistraživačkih kadrova.

a) Suradnja između znanstvenoistraživačkog i nastavnog rada nije zadovoljavajuća. Istina je da na Institutu radi većina nastavnika sa fakulteta društvenih znanosti (Filozofskog, Ekonomskog, Pravnog i Političkog), pa je u tom pogledu suradnja zadovoljavajuća. Postoje, međutim, dva problema koje bi valjalo riješiti na uspješan način, a to je

1. omogućivanja studentima da se upoznaju sa istraživačkim radom i da u njemu učestvuju, te

2. pomoć institutskog istraživačkog kadra u samoj nastavi na fakultetima.

a) Što se tiče uvlačenja studenata u istraživački rad bile su se pojavile neke poteškoće sa strane samog Instituta. Prije svega, pomanjkanje financijskih sredstava za istraživački rad. Danas, na primjer, Odjel za fundamentalna sociološka istraživanja i Odjel za industrijsku sociologiju ne raspolažu niti jednim dinarom za istraživanja, pa rade minimalni posao »na kredit« samog Instituta. Oskudica sredstava za istraživački rad dovela je i do toga da Institut nije želio uzimati studente za neke rutinske honorarne poslove, koji su inače veoma korisni za studente i prakticiraju se na svim univerzitetima u svijetu, kao što su poslovi oko anketiranja ili intervjuiranja, pa i neki manji analitički poslovi.

Institut je bio zbog smanjenog opsega rada prisiljen da upotrebljava svoje osoblje za takve poslove, iako je to redovito povećavalo, a ne smanjivalo troškove istraživanja, tako da su posljedice toga bile negativne u dva pogleda: odbacivanje suradnje studenata i povećanje ionako prevelikih istraživačkih troškova.

Mislim da će biti neophodno da se ova situacija ispravi. Institut kao sveučilišna ustanova ima obavezu da pomaže u vršenju nastavnog rada i obrazovanju budućih istraživačkih kadrova, pa prema tome i u ovom vidu obuke studenata. Studenti sociologije moraju stvoriti svoj *servis* za sociološka istraživanja, tako da pojedini istraživači ili voditelji terenske službe mogu u svako vrijeme naći potreban broj studenata za spomenute radove. Napominjem da studenti sociologije imaju i obavezu od 50 sati terenskog rada, koju naravno ne mogu izvršiti ukoliko ne postoji odgovarajući terenski rad.

b) U našoj nastavnoj praksi dosad nije bilo uobičajeno da Institut pomaže u vršenju nastavnih zadataka na drugom stupnju. On je pomagao i pomaže na III stupnju (u post-diplomskom studiju). Vani u svijetu Instituti sami organiziraju neke kurseve iz predmeta više metodološkog karaktera ili više stručno-specijaliziranog, koji služe kao nadopuna onog obrazovanja koje studenti dobivaju u okviru socioloških katedri ili odjela. Nije potrebno isticati da sami istraživači imaju interesa za ovakvim nastavnim radom, jer je dodir sa studentima uvijek poticaj za njihov rad. Mislim da bi o ovakvom obliku suradnje valjalo razmisliti. Glavna zapreka za to bilo je dosad pitanje *tko će financirati takav posao?* Do sada Instituti nisu imali nikakvih sredstava za obavljanje nastavnog rada a studenti nisu u načelu mogli plaćati takvu nastavu, pa jedino ostaje da se financiranje riješi ili u dogovoru sa fakultetima ili na planu novostvorene Zajednice za sociologiju. Potonje bi bilo vjerojatno i najbolje rješenje, jer se fakulteti redovito opiru svim oblicima honorarnog rada i sa njima povezanim troškovima.

Suradnja sveučilišnih odjela i Instituta u pogledu nastavnog i istraživačkog rada čini nam se veoma važna i zbog bolje organizacije *kadrovske politike* na sociologiji. Poznato je da fakulteti trpe od dva osnovna zla: od *prenatranosti nastave* u pogledu kolegija i istovremenog *pomanjkanja specijaliziranih kadrova*, koji su podjednako potrebni za nastavni i istraživački rad. Jedno i drugo pitanje moguće je riješiti samo u veoma uskoj suradnji između Odjela i Instituta. Tu se kao zapreka pojavljuju najčešće pitanje formalnih obaveza i financiranja, iako ove mogu biti podijeljene između Odjela i Instituta. Mislim da bi ova pitanja morala riješiti Zajednica, i djelovati kao koordinator između Odjela i Instituta, jer bi se tako unaprijedila i struktura i rad na području sociologije.

c) Želio bih sada nešto reći u vezi s *stvaranjem znanstvenih kadrova*. Poznato je da je glavna poteškoća u tom pogledu na našem području bila, s jedne strane, *kratkoročno* financiranje istraživačkih planova, veoma oskudnim sredstvima. To nas je prisililo na neprekidne improvizacije, a da se i ne govori o besperspektivnosti, jer su projekti nakon dvije-tri godine redovito presahnuli, pa su neko planiranje i odgoj kadrova na temelju projekata bili nemogući. S druge strane, uvođenje u istraživački rad preko odjela na fakultetima išlo je jako sporo, jer su fakulteti, također zbog ograničenih sredstava, otvarali malo novih radnih mjesta (na Filozofskom u toku pet godina dobili smo samo jednog jedinog asistenta!), tako da niti preko ovog kanala nismo mogli doći do novih kadrova. Nije potrebno isticati da je sociologija ona znanost koja se danas svagdje u svijetu nalazi u najvećoj ekspanziji (upravo zbog praktičnih potreba društva), ali da naš znanstveni razvitak tu ekspanziju uopće ne prati, iako društvena narudžba u pogledu istraživačkog rada raste iz dana u dan. Tu smo sigurno u krupnom zaostatku.

Što možemo uraditi da poboljšamo formiranje znanstvenih kadrova? Prije svega mislim da će Zajednica morati da poveže sve postojeće katedre za sociologiju na pojedinim fakultetima tako da pokuša maksimalno uvesti u njih znanstveno-istraživački rad i osloboditi ih čisto rutinskog nastavnčkog rada, koji bez znanstvenih istraživanja postaje sterilan. To je naročito važno kad se radi o primanju mladih kadrova (asistenata) na ove katedre. Nema sumnje da na nekim katedrama postoji tendencija da se o ovome ne vodi računa. Naravno, Zajednica će nastojati da rad ovih katedara poveže s radom Instituta, jer je organizacija Instituta po svojim ciljevima danas tako široka da je to lako ostvarivo i što će u njemu svatko tko želi znanstvenoistraživački raditi, lako naći mjesto.

U ovom okviru valja misliti naročito da se izvan Zagreba stvore odgovarajući centri koji će istraživački rad povezivati sa nastavnim, a koji će biti povezani sa našom Zajednicom i Institutom.

U vezi sa formiranjem znanstvenih kadrova na Zajednicu će pasti briga za tri zadatka: a) organizacija III stupnja, b) specijalizacija (kod nas i inostranstvu) i c) razmjena i suradnja s vanjskim univerzitetima i institutima koji nam jako mnogo mogu pomoći u rješavanju naših problema.

Evo, to je ukratko što sam želio istaknuti, a nadam se da će diskusija osvijetliti još niz problema.

Dr Rudi Supek

2.

Bilješka

sa sjednice Odbora Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju, koja je održana 24. rujna 1971. na temelju poziva broj 03-180/42-1971. od 17. rujna 1971.

Početak u 12.25 sati.

Prisutni: Mladen Čaldarević, dr Ivan Kuvačić, Zvonko Lerotić, dr Ivan Mandić, dr Ante Marušić, Vjekoslav Mikecin, dr Đorđe Milović, dr Josip Obradović, dr Vladimir Serdar, Ivan Šiber, dr Josip Županov, Pavle Jurković, Josip Marinković i Branko Čizmek.

Ispričao se dr Rudi Supek.

Predsjedava dr Ivan Kuvačić, zamjenik pročelnika Zajednice.

* * *

Prihvaćen je slijedeći dnevni red:

1. Rasprava o zaključku Sveučilišnog znanstvenonastavnog vijeća od 28. lipnja 1971. o proširenju osnove humanističkog obrazovanja.

2. Rasprava o zahtjevu direktora srednjih škola u SR Hrvatskoj za ukidanje sociologije kao posebnog predmeta.

* * *

Obje su točke dnevnog reda razmatrane zajednički i poslije šire rasprave prihvaćeno je slijedeće:

1. Preko sredstava javnog obavještanja objavit će se što je moderna sociologija

— U »Školskim novinama« napisat će članak Pavle Jurković i Josip Marinković

— na televiziji predložiti će se da se jedan dio emisija »Dijalozi« i »Stop« posveti sociologiji. O tome će Vjekoslav Mikecin razgovarati s Mirkom Bolfekom.

— pokušat će se na Radio-Zagrebu otvoriti panel-rasprava o tome što je moderna sociologija (Vjekoslav Mikecin)

— namjerava se početi s izdavanjem stručnog sociološkog časopisa za koji bi seriju napisa dao Zvonko Lerotić

— u »Hrvatskom sveučilištu« napisali bi nekoliko članaka dr Ante Marušić i dr Rudi Supek

— dr Josip Županov razgovarat će s Vnuikom iz »Vjesnika« o objavljivanju članaka dra Ivana Kuvačića i dra Rudija Supeka

— Vjekoslav Mikecin zamolit će Borisa Hudoletnjaka iz »Telegrama« za objavljivanje nekoliko članaka.

2. Zavodu za unapređenje stručnog obrazovanja uputit će se pismo o nužnosti da se sociologija zadrži kao poseban predmet u nastavnim programima srednjih škola, a kopija dopisa uputit će se Zajednici gimnazija Hrvatske. Dopis će sastaviti na temelju današnje rasprave Vjekoslav Mikecin u suradnji s drom Rudijem Supekom kada se on vrati.

Pokušat će se organizirati sastanak predstavnika ove Zajednice i predstavnika Zajednice gimnazija Hrvatske i zamoliti ih da na slijedeću sjednicu Zajednice gimnazija stave na razmatranje problem nastave sociologije kao posebnog predmeta, a ne u sklopu nekog drugog predmeta.

3. Po povratku dra Rudija Supeka, Vjekoslav Mikecin će u suradnji s njim, a na temelju rezultata današnje rasprave, sastaviti podnesak s molbom Sveučilišnom znanstveno-nastavnom vijeću da se razjasni što znači prije spomenuti zaključak od 28. lipnja 1971.

Sjednica je završena u 14 sati.

K broju:
03-180/42-1971.

Bilježio:
Branko Čižmek, v. r.

3.

Bilješka

sa sjednice Odbora Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju, koja je održana 27. listopada 1971. na temelju poziva broj 03-180/42-1971. od 21 listopada 1971.

Početak u 12.15 sati.

Prisutni: dr Veljko Cvjetičanin, Zvonko Lerotić, dr Ante Marušić, dr Rudi Supek, Dušan Žubrinić, dr Josip Županov i Branka Römer.

Ispričali se: Vjekoslav Mikecin i dr Stipe Šuvar.

Predsjedava dr Rudi Supek, pročelnik Zajednice.

* * *

Prihvaćen je slijedeći dnevni red:

1. Problemi nastave sociologije
2. Razno.

* * *

1. Problemi nastave sociologije

U vezi sa zaključcima sjednice Odbora od 24. rujna

— Vjekoslav Mikecin dogovorio je za III program Radio-Zagreba 5 emisija o položaju sociologije u nas. Predložio je 10 sociologa koji bi sudjelovali u tim emisijama;

— drugi zaključci još nisu realizirani ali se na tome upravo radi.

Na sjednici je dogovoreno da će dr Ante Marušić ili dr Josip Županov napisati recenziju knjige u kojoj je prikazan razvitak znanosti do 2000-te godine. Prema toj studiji sociologija i psihologija doći će tada u prvi plan. Dr Veljko Cvjetičanin nastojat će saznati od dra Jurkovića u kojoj je publikaciji objavljena ta studija.

U vezi s preporukom Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća o liberalizaciji nastave humanističkih predmeta, nužno je izraditi elaborat o položaju sociologije u okviru visokoškolske nastave kao uvodne ili opće discipline, postavivši je na nivo stručnih potreba pojedinih fakulteta. Elaborat bi pokazao potrebe i predložio određena rješenja. Uputilo bi ga se najprije Odboru za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća, a zatim Sveučilišnom znanstveno-nastavnom vijeću. Elaborat će sastaviti dr Rudi Supek. Da bi se točno moglo znati kakav se profil stručnjaka obrazuje na pojedinim fakultetima, uputit će se dopis svim predavačima sociologije — osim na Filozofski fakultet, na Pravni fakultet, na Fakultet političkih nauka i na Fakultet ekonomskih nauka — s molbom da definiraju sociologiju kao stručni predmet u okviru tog fakulteta i da označe praktične probleme u našem društvu u čijem rješavanju mogu pridonijeti tako obrazovani stručnjaci.

Drugi elaborat koji treba izraditi odnosi se na položaj sociologije u okviru srednjoškolske nastave. Taj bi se elaborat uputilo Zavodu za unapređivanje stručnog obrazovanja i Zajednici gimnazija SR Hrvatske. Kad se s tim materijalima upoznaju sve gimnazije, treba organizirati razgovor sociologa i predstavnika gimnazija. Prije tog razgovora treba od Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja (Zlatko Jurković) doznati kad je provedena rasprava o ukidanju sociologije i zašto, a od Josipa Korde, direktora Zajednice gimnazija doznati na čemu Zajednica bazira svoje prijedloge za ukidanje sociologije.

Ovaj drugi elaborat izradit će dr Ivan Kuvačić.

Slijedeći sastanak posvetit će se problemu udžbenika sociologije.

* * *

Sjednica je završila u 13.40 sati.
K broju 03-180/42-1971.

Bilježila
Branka Römer

4.

Prijepis

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Trg maršala Tita 14

Telefon 32-451

Broj: 01-104/1-1972.

Zagreb, 8. veljače 1972.

Predmet: Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj misli i njenoj praktičnoj primjeni — dostavlja se mišljenje

Drug

dr Ivan Supek

rektor Sveučilišta u Zagrebu

Ovdje

Dostavljamo Vam materijale o stanju i problemima nastave predmeta Osnove društvenih nauka te Opće sociologije i Posebnih sociologija na Sveučilištu, koji su koncipirani kao općebrazovni (formativni) i kao stručni predmeti.

Predmeti su oblikovani tako da njihov znanstveni temelj čine osnove marksističkog učenja o društvu i njegovu razvoju.

Materijale je izradila posebna komisija Sveučilišne inicijalne znanstvene zajednice za sociologiju, koji su sačinjavali prof. dr Rudi Supek, prof. dr Mirko Martić, doc. dr Veljko Cvjetičanin i viši predavač Vjekoslav Mikecin. Materijali su izrađeni krajem prošle i početkom ove školske godine i dostavljeni su na uvid sveučilišnoj upravi i svim zainteresiranim fakultetima. Oni su trebali poslužiti kao osnovica za raspravu o humanističkom i stručnom obrazovanju, osobito na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti, a u vezi s odlukom Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća od 28. lipnja 1971, u kojoj se traži da se razmotri te eventualno izmijeni, dopuni i kompletira nastava iz spomenute oblasti na razini cijeloga Sveučilišta.

Napominjemo da je tabelarni prikaz nastave iz Osnova društvenih nauka, odnosno iz Sociologije, koji je uključen u materijale, vjerojatno nepotpun. Povrh toga, u međuvremenu se stanje nešto i promijenilo kako u pogledu naziva kolegija, tako i u pogledu satnice.

Sveučilišna inicijalna znanstvena zajednica za sociologiju moli Vas, poštovani duže rektore, da njezini predstavnici budu pozvani na jednu od idućih sjednica Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća na kojoj će se raspravljati o ovim pitanjima.

Priloga: 3

1. Nastava sociologije i općenito predmeta društvenih znanosti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti

2. Informacija o stanju i problemima nastave sociologije na humanističkim fakultetima

3. Problem nastave sociologije kao općeobrazovnog i stručnog predmeta na fakultetima i visokim školama.

Za Sveučilišnu inicijalnu znanstvenu zajednicu za sociologiju
Prof. dr *Ivan Kuvačić*, v. r.

NASTAVA SOCIOLOGIJE I OPĆENITO PREDMETA DRUŠTVENIH ZNANOSTI NA FAKULTETIMA PRIRODNIH I TEHNIČKIH ZNANOSTI

Kratak historijat

Sredinom 1957. donio je Sveučilišni savjet odluku o nastavi predmeta »Društveni razvitak i socijalistička izgradnja« na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti. Zadatak je predmeta bio da pruži osnovna znanja iz fundamentalnih društvenih znanosti i pridonese idejno-političkom i humanističkom obrazovanju studenata. Tako je i koncipiran program ovog predmeta i po tom programu teče nastava već u idućoj školskoj godini. Formirana je tom prilikom i »Sveučilišna katedra« sa zadatkom da organizira i unapređuje njegovu nastavu.

Krajem 1961. donio je Sveučilišni savjet — na prijedlog Katedre — odluku kojom se mijenja naziv predmeta i otvara izbor nastavnika na pojedinim fakultetima. Predmet se nadalje zove »Osnove društvenih nauka« i ima dva dijela: opći i posebni dio. U uvodu većim su dijelom obuhvaćeni problemi osnova sociologije, a u manjoj mjeri političke ekonomije i filozofije. Posebni dio prilagođava se potrebama pojedinih fakulteta i uglavnom nosi i naziv koji tome odgovara, kao npr. industrijska sociologija, sociologija medicine, ekonomika poduzeća i sl. Za te se predmete biraju nastavnici na fakultetima, a Katedra koja se o toj nastavi stara prerasta u Koordinacioni odbor za ovaj predmet koji okuplja sve nastavnike.

Fakultet	Kolegiji	Semestri	Sati	Predavači
Prirodoslovno-matematički	<i>Sociologija</i> (grupa matematika s fizikom)	III i IV	2 + 1	Scotti-Žurić Neva, predavač
	<i>Sociologija</i> (grupa matematika s nacrtnom geometrijom)	III i IV	2 + 0	Scotti-Žurić Neva, predavač
	<i>Politička ekonomija</i> (grupa matematika s nacrtnom geometrijom)	VII i VIII	2 + 1	Žitnik Zdenka, predavač
Medicinski	<i>Osnove društvenih nauka</i>	I i II	1 + 1	Škrbić dr Milan — doc. Mikecin Vjekoslav, viši predavač
Stomatološki	<i>Osnovi opće sociologije i političke ekonomije</i>	III i IV	2 + 1	Trbojević Mane, viši predavač s nepunim radnim vremenom
Farmaceutsko-biokemijski	<i>Osnovi društvenih nauka Sociologija</i>	V i VI	1 + 1	Despot dr Blaženka predavač s nepunim radnim vremenom
		VII	1 + 0	
		VIII	2 + 1	
Arhitektonski	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I i II	2 + 0	Šarinić dr Josip, docent s nepunim radnim vremenom
Građevinski	<i>Opća sociologija Industrijska sociologija</i>	I i II	2 + 0	Žubrinić Dušan, viši predavač
		V i VI	2 + 0	
Saobraćajni studij pri Građ. fakultetu	<i>Politička ekonomija Sociologija</i>	II i III	2 + 1	Sabolić dr Dušan, izv. profesor
		III i IV	2 + 0	Žubrinić Dušan, viši predavač
Geodetski	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	V i VI VII i VIII	2 + 0 2 + 0	Šarinić dr Josip, docent s nepunim radnim vremenom

Fakultet	Kolegiji	Semestri	Sati	Predavači
Fakultet strojarstva i brodogradnje	<i>Opća sociologija</i>	VII	2 + 2	Mikišić Dragutin, predavač
	<i>Industrijska sociologija</i> (prijelazni plan za slušače SBF)	VIII	3 + 2	Mikišić Dragutin, predavač
	Strojarsko-konstrukcioni odjel			
Elektrotehnički	<i>Opća sociologija</i>	VII	2 + 2	Čulinović dr Davor, doc.
	<i>Industrijska sociologija</i> (prijelazni plan za slušače bivšeg SBF-a)	VIII	3 + 2	Čulinović dr Davor, doc.
	Strojarsko-proizvodni odjel			
Elektrotehnički	<i>Osnovi industrijske sociologije</i>	V i VI	2 + 0	Šimičević Ivo, predavač
	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I i II III i IV	2 + 1 1 + 0	Vidmar Josip, docent Vidmar Josip, docent Butković B., predavač s nepotpunim radnim vremenom (Odjel u Sisku)
Rudarsko-geološko-naftni	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I i II	2 + 1	Kušan mr. Vladimir, predavač
		III i IV	2 + 0	Kušan mr. Vladimir, predavač
Poljoprivredni	<i>Osnovi društvenih nauka</i> (Biljno-proizvodni i Stočarski odsjek)	I i II	4 + 0	Martić dr Mirko, izvanredni profesor
	<i>Politička ekonomija</i> <i>Politička ekonomija</i> (Poljoprivredno-ekonomski odsjek)	I II	4 + 2 3 + 2	Sabolić dr Dušan, izvanredni profesor s nepunim radnim vremenom
	<i>Osnovi agrarne sociologije</i> (Stočarski odsjek)	V i VIII	0 + 2	Martić dr Mirko, izvanredni profesor
	<i>Seminar iz agrarne sociologije</i> (Voćarsko-vinogradarsko-vrtlarski i Ratarski smjer)	VIII	0 + 2	Martić dr Mirko, izvanredni profesor

Fakultet	K o l e g i j i	Semestri	Sati	Predavači
Šumarski	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I II	2 + 0 2 + 2	Bosanac dr Milan, izvanredni profesor s nepunim radnim vremenom
Visoka defektološka škola	<i>Sociologija</i>	I i II III i IV	2 + 0	Čulinović dr Davor, doc. s nepunim radnim vremenom
Visoka škola za fizičku kulturu	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I II	2 + 0 4 + 0	Felja Josip, viši predavač
Medicinski RIJEKA	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	I	4 + 0	Palinić dr Božo, viši predavač
Strojarski RIJEKA	<i>Društvene nauke I Opća i industrijska sociologija Društvene nauke II</i>	V VI VII VIII	2 + 0 1 + 1 2 + 0 1 + 1	Milović dr Đorđe, izvanredni profesor Milović dr Đorđe, izvanredni profesor
Elektrotehnički SPLIT	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	V i VI VII i VIII	2 + 0 2 + 0	Jandrić Branko, viši predavač s nepunim radnim vremenom
Kemijskotehnoški SPLIT	<i>Opća sociologija Industrijska sociologija</i>	I i II III i IV	2 + 0	Dobrijević Rajko predavač
Poljoprivredno-prehrambeno-tehnoški OSIJEK	<i>Osnovi društvenih nauka</i>	III IV	3 + 2 2 + 1	Medanić dr Vladimir, izvanredni profesor s nepunim radnim vremenom

Sadašnje stanje nastave

Nastava iz opće sociologije — pod nazivom konkretne posebne sociologije ili pod općim imenom »Osnove društvenih nauka« — predaje se na svim fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti naše Republike. Na većini fakulteta nastavu izvode stalni nastavnici (osim na Veterinarskom i Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu, Elektrotehničkom fakultetu u Splitu i Medicinskom fakultetu u Rijeci). Znatna dio fakulteta ima nastavu ovih predmeta u dvije godine studija. Programi su usklađeni s potrebama pojedinih fakulteta i prema njihovim potrebama doživljavaju promjene i usavršavanja. Radi točnog uvida i bolje preglednosti donosimo tabelarni prikaz stanja nastave na pojedinim fakultetima.

Iz priložene tablice vidi se:

1. Od 22 fakulteta prirodnih i tehničkih znanosti nastavu iz društvenih znanosti obavljaju stalni nastavnici na 13 fakulteta, dok nastavu na ostalih 9 fakulteta obavljaju honorarni nastavnici.
2. Od 22 fakulteta prirodnih i tehničkih znanosti nastava iz društvenih znanosti traje 2 godine (4 semestra) na 8 fakulteta, na ostalih 14 traje 1 godinu (2 semestra).
3. Od 8 fakulteta na kojima nastava iz društvenih znanosti traje 2 godine (4 semestra), 4 fakulteta imaju stalne nastavnike, ostala 4 honorarne.
4. Od 14 fakulteta na kojima nastava traje 1 godinu (2 semestra) 9 fakulteta imaju stalne nastavnike, a 5 fakulteta honorarne.

PROBLEMI

Uvid u stanje nastave sociologije i općenito društvenih znanosti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti, te opsežne konzultacije s nastavnicima koji izvode nastavu na tim fakultetima, dopuštaju nam da iznesemo na raspravu barem neke, po našem mišljenju, ključne probleme koje bi trebalo što prije, i to sustavno, dobro organizirano rješavati kako na nivou pojedinih fakulteta, tako i na nivou Sveučilišta kao nastavno-znanstvene zajednice.

1. *Ciljevi nastave sociologije i društvenih znanosti i sadržaj postojećih kolegija.* Treba odmah kazati da je daleko za nama vrijeme kad se nastava iz društvenih znanosti na prirodnim i tehničkim fakultetima tretirala (ili je barem postojala takva tendencija) prilično pragmatički, kao neka vrsta dopunske »ideološke« nabrazbe koju je potrebno dati studentima, kojima su, zbog prirode njihova studija, daleko »društveni« i »idejni« problemi. Nakon mnogih krivudanja, mislimo da se je profiliralo i afirmiralo stanovište da predmet treba sadržavati u osnovi dva dijela — *opći* i *posebni* (specijalni, primijenjeni prema fakultetu).

Opći dio ima propedeutički karakter i u tom je smislu tijesno povezan sa specijalnim dijelom. Međutim, da se ne bi upalo u slijepi funkcionalizam, koji završava redovito u plitkom pragmatizmu, opći dio želi sačuvati, a to znači njegovati, produbljivati i širiti stanovite opće humanističke zasade koje su bitne u formiranju ličnosti studenta bez obzira na struku koju proučava i kojom će se nakon završetka baviti.

Posebni dio teži da se što djelotvornije i organskije uklopi u sistem studija određene struke. U tom se smislu, kao što se vidi iz postojećih programa, obavila diverzifikacija (još ne svugdje), pa tako, npr. na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu imamo kolegij *industrijske sociologije*, na Medicinskom fakultetu kolegij *sociologije medicine* i *medicinske ekonomije*, na Poljoprivrednom fakultetu kolegij *Osnove agrarne sociologije*, itd.

Držimo da je ovaj put ispravan. Valjalo bi, po našem sudu, ovaj problem temeljito razmotriti u svijetlu dosadašnjih iskustava utvrditi kakav odnos između općeg i posebnog dijela postoji i kakav bi taj odnos trebao da bude. Naravno, time se odmah otvara i pitanje o mogućnosti proširivanja nastave, osobito na onim fakultetima, gdje ona traje samo 2 semestra.

2. *Status predmeta.* Prethodno opisani put razvoja predmeta s jasnom tendencijom njegova funkcionaliziranja u *naznačenom* smislu osigurao je predmetu, naročito posljednjih 5—6 godina, zavidan status i autoritet u cjelokupnom sistemu nastave na najvećem broju fakulteta. Pojedini matični fakulteti više ne gledaju (kao nekada) na taj predmet kao nešto »strano«, izvana nametnuto, kao nekakvo »ideološko« obrazovanje, itd., nego kao na bitnu i neophodnu komponentu ukupnog obrazovnog procesa. Dapače, nisu rijetki slučajevi interdisciplinarnе suradnje u izvođenju nastave, u studijskim i istraživačkim projektima, itd. (npr. suradnja između kolegija industrijske sociologije i kolegija organizacije rada, između sociologije medicine te socijalne medicine i uvoda u medicinu, između političke ekonomije i ekonomike, itd., itd.). Mogućnosti ovakve suradnje nisu ni izdaleka još iskorištene, čemu ne pogoduje sasvim ni postojeći sistem studija, a što će vjerojatno biti bolje riješeno najavljenom reformom.

3. *Zastupljenost i trajanje nastave predmeta.* Već smo u prvoj točki dotakli problem zastupljenosti predmeta na pojedinim fakultetima. O tome treba kazati sasvim kratko slijedeće:

a) Iskustvo pokazuje da tamo gdje se nastava predmeta izvodi honorarno, tj. gdje ne postoje stalni nastavnici, rezultati su neusporedivo lošiji. To, naravno, ne znači da se nastava ne bi trebala kombinirati i s honorarnim nastavnicima, ali na svakom fakultetu trebao bi biti barem jedan stalni nastavnik. Na žalost, postoje još neki fakulteti gdje to nije slučaj. Iz priložene tabele vidljivo je da na nekim fakultetima postoje dva i više stalnih nastavnika, a da se kombinira uz to i izvođenje izvjesnih kolegija s honorarnim nastavnicima. Sve u svemu, moramo kazati, s obzirom na broj studenata na pojedinim fakultetima, da broj nastavnika u većini slučajeva nije ni izdaleka zadovoljavajući. S druge strane, rijetke su katedre koje imaju asistente.

b) Po našem sudu, predmet bi se (osobito imamo li na umu potrebu tzv. specijalnih kolegija) morao protegnuti *na svim fakultetima minimum na dvije nastavne godine*. Vidjeli smo da je sada situacija takva da od ukupno 22 fakulteta na 14 fakulteta nastava traje svega 2 semestra.

c) Naravno, zahtjev za proširenjem predmeta gdje nastava traje samo jednu godinu morao bi biti temeljito argumentiran i razrađen u suradnji s odgovarajućim fakultetima vodeći pri tome računa posebno o karakteru onih tzv. specijalnih kolegija. S tim u vezi valjalo bi razmotriti iskustva koja već imamo, posebno na onim fakultetima gdje nastava traje dvije godine i gdje postoje tzv. specijalni kolegiji.

4. *Mogućnosti znanstvenog rada.* Poseban problem predstavljaju uvjeti i mogućnosti znanstveno-istraživačkog rada nastavnika ovoga predmeta na prirodnim i tehničkim fakultetima. Vidjeli smo da su gotovo svi nastavnici (bez asistenata i s velikim brojem studenata) uvelike opterećeni svim onim što ide u normalno obavljanje nastavnih zadataka (predavanja, seminari, konzultacije, radnje, ispiti itd.). To ih svakako prijeći da se više posvete znanstvenom radu. Pa ipak, na osnovi podataka kojima raspolažemo, možemo kazati da su, osobito posljednjih godina, mnogi od nastavnika razvijali znatan znanstvenoistraživački rad. Mnogi su od njih objavili zapažene rasprave i studije, pripremali magisterije ili doktorske teze. Dakako, u tom pravcu još mnogo toga treba učiniti, treba pronaći pogodne oblike unutar kojih bi oni mogli biti mnogo plodniji. Ostaje nada da će baš novostvorena Zajednica za sociologiju na Sveučilištu biti pogodan koordinator, stimulator pa možda i usmjerivač znanstvenih pothvata u kojima bi oni našli mogućnosti većeg znanstvenog angažiranja.

5. *Udžbenici i priručna literatura.* Naposljetku, riječ-dvije o jednom otvorenom problemu — problemu udžbenika i tzv. pomoćne ili priručne literature. Ovo se prije svega tiče studenata, jer nastavnici se u pripremi predavanja mogu lako koristiti bilo u nas postojećom literaturom, koja je već danas po obimu i raznovrsnosti relativno zadovoljavajuća, bilo inozemnom literaturom. Po našem mišljenju osjeća se potreba za jednim *suvremenim* i adekvatnim udžbenikom iz opće sociologije, zatim potreba za nizom tzv. specijalističkih priručnika (ili udžbenika), a možda i za stanovitim brojem smišljeno izrađenih zbornika u kojima bi se sabrali neki fundamentalni tekstovi, npr. iz oblasti sociologije, političke ekono-

mije, antropologije, etike pa čak i futurologije. Možda bi u ovom trenutku valjalo po dogovoru koncipirati takav jedan zbornik koji bi mogao zadovoljiti (prosječno) potrebe različitih fakulteta, barem što se tiče onog općeg, propedeutičkog dijela nastave. Ali nešto slično moglo bi se prirediti i za tzv. specijalne kolegije, za koje bi bili zainteresirani dva, tri i više fakulteta prirodnih i tehničkih znanosti.

Vjekoslav Mikecin

INFORMACIJA O STANJU I PROBLEMIMA NASTAVE SOCIOLOGIJE NA HUMANISTIČKIM FAKULTETIMA

U sklopu Hrvatskog sveučilišta ima osam fakulteta humanističkih nauka. Na svim fakultetima izvodi se nastava sociologije. (Da nabrojimo fakultete: dva pravna fakulteta — Zagreb i Split; tri ekonomska fakulteta — Zagreb, Rijeka i Osijek; dva filozofska fakulteta — Zagreb i Zadar; jedan fakultet političkih nauka — Zagreb).

Cilj nastave sociologije, naziv kolegija, broj semestara i broj nastavnika

I — Ekonomski fakulteti

1. Fakultet ekonomskih nauka — Zagreb. Sociologija je općeobrazovni predmet u prvoj godini studija i primijenjena disciplina u trećoj godini studija. Imaju dva kolegija: »Opća sociologija 2 + 2 i industrijska sociologija 3 sata. Imaju dva nastavnika i jednog asistenta.

2. Ekonomski fakultet — Osijek. Ciljevi nastave sociologije određeni su u statutu Fakulteta na klasičan dijalektički, historijsko-materijalistički način. Imaju dva kolegija: »Opća sociologija« i »Ljudski odnosi u poduzeću«. Imaju dva nastavnika i to jednog stalnog i jednog honorarnog.

3. Ekonomski fakultet — Rijeka. O tomu kako su ciljevi nastave sociologije određeni nemamo podataka. Imaju jedan kolegij i to: »Sociologija rada«, kroz jedan semestar dva sata. Izvori o broju nastavnika su različiti. Nismo mogli utvrditi da li imaju jednog ili dva nastavnika.

II — Pravni fakulteti

1. Pravni fakultet — Zagreb. Ciljevi nastave sociologije određeni su u Statutu Fakulteta ovako: »Sociologija obuhvaća izučavanje osnovnih teorema suvremene sociologije i marksističkog pogleda na svijet i društvo«. Prema tome, sociologija daje opće obrazovanje. Imaju tri kolegija: »Opća sociologija« »Socijalna psihologija« i »Sociologija uprave«. (Ova posljednja zasad je samo kao zamisao u nastavnom planu.) U prvoj godini predaju se: Opća sociologija 3 sata i Socijalna psihologija 2 sata. Na katedri sociologije imaju pet nastavnika i jednog asistenta.

2. Pravni fakultet — Split. Ciljevi sociologije određeni su na cjelovit i moderan način. Imaju jedan kolegij: »Uvod u opću sociologiju« tokom prve godine, a broj sati je 2 + 1. Imaju jednog nastavnika i jednog asistenta.

III — Fakultet političkih nauka

Sociologija je jedna od četiri fundamentalne discipline. Broj i naziv kolegija vrlo je velik i teško je točno utvrditi sociološke predmete. Sociologija se predaje na svim godinama. U prvoj godini imaju tri kolegija, u drugoj godini tri kolegija, u trećoj godini dva kolegija i u četvrtoj godini jedan kolegij. Na katedri sociologije imaju šest nastavnika i šest asistenata.

IV — Filozofski fakulteti

1. Filozofski fakultet — Zadar. Kako je na ovom Fakultetu određen cilj nastave sociologije također nemamo podataka. To je vjerojatno na tom fakultetu opći predmet. Kolegij nosi naziv: »Osnovi društvenih nauka«. Predaje se dva semestra i to 2 + 0. Imaju jednog nastavnika.

2. Filozofski fakultet — Zagreb. Na tom Fakultetu postoje dva tipa nastave sociologije prema tome i dva cilja: a) sociologija kao struka i b) sociologija kao opći predmet.

Sociologija kao struka ima A i B studij sa deset teorijskih kolegija i šest metodoloških kolegija. Na Odsjeku za sociologiju ima pet stalnih i šest honorarnih nastavnika, te jedan asistent.

Sociologija kao opći predmet ima za cilj opće osnovno obrazovanje i primijenjeno znanje u struci. Kolegij nosi naziv »Uvod u sociologiju«; predaje se u drugoj godini i to dva sata. Na katedri ima tri honorarna nastavnika. Katedra nema rukovodioca.

Problemi i poteškoće nastave sociologije

Sociologija se predaje na svim humanističkim fakultetima. To je svakako napredak. Međutim, postoji veliko šarenilo. Premda nam ne treba uniformnost, ovakva raznolikost u svakom slučaju nije opravdana. Veliko je šarenilo u nazivima na istoimenim fakultetima. Doduše teško je utvrditi što se sadržajno krije iza postojećih naziva i je li to svagdje sociologija. Također postoji šarenilo i u broju kolegija, dužini trajanja i godini studija na istoimenim fakultetima. (Primjer: »Sistematska sociologija« predaje se na Fakultetu ekonomskih nauka u Zagrebu u prvoj godini, a na Ekonomskom fakultetu u Osijeku na trećoj godini; Ekonomski fakultet u Rijeci ima jedino »Sociologiju rada« i to jedan semestar što jako odudara od ostalih istoimenih fakulteta.)

U vezi s nastavnicima i pomoćnim osobljem postoji više problema. Na svim fakultetima ističe se manjak nastavnika, osobito pomanjkanje znanstvenog podmlatka. Velike su razlike u broju nastavnika i neki fakulteti u tom pogledu ne ispunjavaju niti najelementarnije pedagoške standarde. Nastavnici su gotovo na svim fakultetima preopterećeni. Doduše, možemo konstatirati i neracionalnu iskorištenost nastavnika; na primjer paralelni kolegiji nisu rijetkost. Formalne i stvarne kvalifikacije nastavnika predmet su personalne komisije Zajednice i ovdje ih nećemo posebno razmatrati.

Na nekim fakultetima postoje veliki kolegiji sa pretjerano velikim brojem studenata. Na primjer Fakultet ekonomskih nauka — Zagreb ima 3000 studenata na prvoj godini, podijeljene samo u dvije nastavne grupe. Inače kolegiji s preko 200 studenata nisu rijetkost. Također, enormno veliki broj ispita otpada na jednog nastavnika. Ponegdje se spominju kao problem i male predavaonice.

Uvid u programe nismo imali. Koliko smo mogli saznati programi pate od teorijske neaktualnosti. S tim u vezi treba spomenuti nedostatak adekvatne suvremene udžbeničke i antologijske literature i to opće i specijalne.

Možda je najveći stručni problem nedovoljna povezanost nastave i istraživačkog rada u oblasti sociologije. Iz više razloga nastavnici se uglavnom bave rutinski nastavnom djelatnosti. Istraživačke jedinice imaju jedino Pravni fakultet — Split i Fakultet političkih nauka. Nastavnici se bave i istraživačkom i teorijskom djelatnosti, ali mahom individualno, bez institucionalne osnove.

Poseban slučaj je Odsjek za sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Značaj Odsjeka je neosporan jer formira sociologa stručnjaka. Njegovo postojanje na Filozofskom fakultetu ima prednosti ali i nedostatke. Osnovni nedostatak jest u tome što se ne može u sklopu tog fakulteta razvijati niti u skladu s našim društvenim potrebama niti u skladu s razvojem suvremene sociologije. To, između ostalog, ilustrira činjenica da na Odsjeku radi svega pet stalnih nastavnika, a kroz osam godina otvoreno je samo jedno asistentsko mjesto. Odsjek dosad nije uspio razviti vlastiti istraživački centar. Sada su pripreme u toku. Dalji nedostatak je u tome što se sociologija može vezati sa znanstvenim disciplinama samo na tom

Fakultetu. Poseban je problem odnos Odsjeka za sociologiju i sociologije na Fakultetu političkih nauka. Taj odnos će iz više razloga trebati razmotriti.

I napokon, da spomenemo finansijski problem kod svih fakulteta. To se manifestira u insuficijentnoj nabavi knjiga, časopisa i modernih pomagala u nastavi sociologije.

Nekoliko prijedloga za daljnju djelatnost

Po grupama fakulteta treba postepeno pristupiti razmatranju primjerenosti ciljeva i programa nastave sociologije, zatim aktualnosti ispitne literature. Naravno, sve to treba učiniti u smislu stručne konzultativne pomoći te razmjene znanja i iskustava.

Podržati uvođenje novih kolegija sociologije i proširenja postojećih na fakultetima gdje je nastava sociologije nedostatna. Posebno treba podržati inicijativu za otvaranje »Katedre sociologije prava« na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

Razmotriti neracionalnu iskorištenost kadrova u izvođenju nastave sociologije. Također u suradnji s odborom Zajednice izraditi elaborat o popuni vakantnih mjesta i energično se angažirati na rješavanju kadrovskih pitanja.

S tim u vezi razmotriti u prvoj fazi veću suradnju i racionalnije iskorištavanje postojećih kadrova u nastavi a u drugoj fazi pristupiti razmatranju institucionalne integracije u izvođenju nastave sociologije.

Razmotriti modalitete kolektivne stručne djelatnosti nastavnika sociologije. Aktivitet u tom pogledu valja uzeti u obzir kao elemenat pri izboru i reizboru nastavnika.

Još nekoliko prijedloga za rad drugih komisija i Zajednice u cjelini:

— Razmotriti koje grane sociologije treba razvijati prije svega u našoj Republici. Svakako to treba biti sociologija suvremenog jugoslavenskog društva.

— Podržati pokretanje stručnog sociološkog časopisa. Redakcija može biti sastavljena od mlađih sociologa ali treba osigurati suradnju svih.

— Što prije planski pristupiti izdavanju najvrijednije suvremene literature, prijevodne i naših autora.

Dr Veljko Cvjetičanin

PROBLEM NASTAVE SOCIOLOGIJE KAO OPĆEOBRAZOVNOG I STRUČNOG PREDMETA NA FAKULTETIMA I VISOKIM ŠKOLAMA

Inicijalna sveučilišna znanstvena zajednica za sociologiju na HS razmotrila je stanje sociologije na fakultetima i visokim školama našeg Sveučilišta i želi se u vezi s nekim problemima ove nastave, obratiti za mišljenje pojedinim fakultetima i visokim školama, kao i odgovarajućim tijelima HS (Odboru za nastavu i Znanstveno-nastavnom vijeću). Radi se ukratko o slijedećem:

Nastava sociologije pojavljuje se u dva vida: a) kao *općeobrazovni predmet* (pod raznim imenima »Osnovi društvenih znanosti«, »Uvod u sociologiju«, itd.) i b) kao *stručni predmet* (industrijska sociologija, urbana sociologija, medicinska sociologija, itd.). Javlja se sve izrazitija tendencija da se sociologija uvede na pojedinim fakultetima i visokim školama kao stručni predmet, jer ulazi u program stručnog obrazovanja kadrova koje te struke stvaraju. Kao stručni predmet sociologija se ne pojavljuje samo na drugom nego i na trećem stupnju nastave u vezi sa postdiplomskim studijem i specijalizacijom. Želimo najprije da vas upoznamo s našim stavom u vezi s ovim pitanjem a molimo vas da nam saopćite vaše mišljenje o njemu. Ići ćemo redom, najprije ćemo razmotriti položaj sociologije kao općeobrazovnog, a zatim kao stručnog predmeta na pojedinim fakultetima i visokim školama.

I — Sociologija kao općeobrazovni predmet

Ona je uvedena na sve fakultete i visoke škole još 1957. Cilj nastave bio je da se studenti upoznaju s osnovnim pojmovima iz struke i organizacije društva, a

posebno s našim društvenim sistemom. Ovo opće obrazovanje ima svoje značenje podjednako za stjecanje onih znanja o društvu bez kojih se danas ne može kretati u društvu visoko-obrazovni stručnjak (oblici podjele rada, tipovi organizacije društva, oblici društvene svijesti, društveni sistemi, itd.), ali i za formiranje visoko-obrazovanog stručnjaka u humanističkom i građanskom pogledu, tj. kao čovjeka koji razumije društvene procese u kojima živi te koji je sposoban kao građanin da preuzima društvene odgovornosti.

Smatramo da ovi ciljevi obrazovanja odgovaraju općim ciljevima našeg visokoškolskog obrazovanja i potrebama koje rađa visokorazvijeno društvo, jer svugdje u razvijenim zemljama vidimo kako poznavanje društvenih procesa zauzima sve više mjesta (npr. na mnogim tehničkim fakultetima u svijetu društvene znanosti, sa težištem na općoj i specijaliziranim sociologijama, zauzima i do 30% fonda sati). Uspoređujući značaj koji se danas u mnogim zemljama daje ovom obrazovanju smatramo da zaostajemo i ne osposobljavamo visokoškolske kadrove dovoljno za one društvene uloge koje će kao stručnjaci i građani u životnoj praksi nužno obavljati.

Međutim, pitanje nastave sociologije kao općeg predmeta po našem je mišljenju stvar opće koncepcije društvenog i humanističkog obrazovanja, i o njoj mora odlučivati *sveučilišna zajednica kao cjelina*. To ne može biti pitanje pojedinih fakulteta ili visokih škola. Zato se nećemo sada duže zadržavati na ovom problemu. Željeli bismo samo upozoriti da postoji danas mjestimično jaka tendencija da se ovaj predmet dokine (zbog smanjenja satnice i sličnih razloga), što ne bi bilo u skladu čak niti sa čisto »tehnokratskim shvaćanjima« tj. ograničavanjem na nastavu za najužu stručnu specijalizaciju. Upozoravamo samo da je to stvar shvaćanja društvenog i humanističkog obrazovanja na Sveučilištu uopće, o čemu treba donijeti meritoran sud cijela zajednica, i zato prelazimo na pitanje sociologije kao stručnog predmeta, što je stvar koja se tiče svakog fakulteta posebno.

II — Sociologija kao stručni predmet

Pitanje sociologije kao stručnog predmeta ne postavlja se za fakultete društvenih znanosti (Filozofski, Politički, Ekonomski, Pravni), jer je tamo sociologija kao stručni predmet i prisutna. Radi se prije svega o fakultetima i visokim školama prirodnih i tehničkih znanosti.

Ovdje ne želimo dulje inzistirati na detaljnijem obrazloženju značenja stručnog sociološkog obrazovanja specijalista u različitim područjima, već bismo htjeli samo upozoriti da bi ovo pitanje valjalo razmotriti kako sa gledišta *modernizacije izobrazbe visokoškolskih kadrova*, tako i sa gledišta *modernizacije našeg društva* i njegove organizacije.

U tom pogledu Sveučilišna znanstvena zajednica za sociologiju želi da riješi zajedno s fakultetima dvije osnovne grupe pitanja

a) pitanje o samoj *koncepciji* primijenjene sociologije i izvođenju njene nastave,

b) pitanje u vezi s obrazovanjem odgovarajućih kadrova koji bi taj predmet predavali, obzirom na to da ih sada u mnogo slučajeva nemamo.

Mišljenja o tome koje bi specijalizirane sociologije odgovarale pojedinim fakultetima, te pitanja njihove opće koncepcije ne mogu, naravno, biti definitivno utvrđena tako dugo dok sami fakulteti ne preciziraju koje su im grane sociologije najpotrebnije.

Što se tiče same koncepcije ovih primijenjenih sociologija kao stručnih — nastavnih i znanstvenih — disciplina, ovdje ćemo se ograničiti jedino na to da istaknemo dva podjednako značajna plana ili perspektive njihova uključanja u dotičnu struku, tj. u specijalističke obrazovne programe pojedinih fakultetskih ustanova.

Prvi je plan — naznačimo ga sasvim uvjetno — *mikrosociološki*. Na ovom planu, zahtjev za unošenjem socioloških spoznaja u neku profesionalnu djelatnost — pa onda, prirodno, i u obrazovanje njenih kadrova — povezan je sa okolnošću da se u aktualnoj društvenoj praksi često traži samo instrumentalno, tehničko znanje o određenim pojavama i djelatnostima, a ne i dublje razumijevanje njihova imanentnog socijalnog supstrata i ljudske komponente. Opasnosti koje u sebi krije ova specijalistička začahurenost i tehnokratska usmjerenost visokoobrazovnih kadrova već su odavno uočene u svim razvijenijim sredinama današnje industrije.

ske civilizacije. Brzi razvitak tehnologije i zahtjevi za maksimalnom racionalizacijom proizvodnih i uopće radnih procesa istakli su, naime, u prvi plan faktore »čovjeka« i »organizacije«, probleme tzv. »human relationsa« u modernom poduzeću, odnos tehnologije i ljudskih vrijednosti itd., što je nužno rezultiralo u izmijenjenoj koncepciji i programima izobrazbe stručnjaka — specijalista na vodećim sveučilištima u svijetu.

Danas teško da može biti dvojbe o tome da se, na primjer, mladi inženjeri ne mogu kretati u modernoj organizaciji proizvodnje bez poznavanja teorije organizacije i »human engineeringa«, mladi agronomi bez neophodnih socioloških spoznaja o osobitostima poljoprivrednog rada i zanimanja, a liječnici, primijerice, bez dubljeg uvida u složene probleme organizacije jedne bolnice, sa svim njihovim socijalno-psihološkim i antropološkim implikacijama.

Drugi je plan *makrosociološki*. Ovdje prije imamo u vidu onaj metodološki pristup, ili točnije onu perspektivu uključivanja posebnih sociologija u dotičnu struku, koja treba da omogući budućim stručnjacima dublja razumijevanja *mjesta i funkcije* određene profesionalne djelatnosti u okviru globalnog društvenog sistema, kao i sagledavanje širih *društvenih posljedica* koje proizlaze iz obavljanja pojedinih, međusobno povezanih djelatnosti u odnosu na sistem kao cjelinu.

Dok nam prvi plan ukazuje na mogućnost ostvarivanja plodne interdisciplinarnе suradnje u oblasti egzaktnih istraživanja (u kojoj suradnji sociologija — sa svojom izrazito sintetičkom funkcijom — može preuzeti značajnu ulogu »integratora«), makrosociološki pristup upozorava nas na potrebu za stalnim teorijskim unapređivanjem ovih posebnih grana sociologije, kao znanstvenih i nastavnih disciplina.

Mišljenje o tome koja bi specijalizirana sociologija odgovarala pojedinim fakultetima i visokim školama donosimo na kraju ovoga teksta, ali smatramo da ono nije definitivno tako dugo dok sami fakulteti ne preciziraju koje su im grane sociologije najpotrebnije.

Mi stoga molimo fakultete da nam odgovore na dva osnovna pitanja:

1. Pomišljaju li otvoriti nastavu iz specijalizirane sociologije i kada otprilike?
2. Žele li problem obrazovanja potrebnog nastavnika riješiti zajedno u dogovoru sa Zajednicom za sociologiju?

Na osnovi dogovora sa zainteresiranim fakultetima Zajednica bi uzela u svoj program potrebu osposobljavanja nastavnika za specijaliziranu sociologiju (slanje u inozemstvo i slično). Upozoravamo još jednom da je to proces koji traži vremena, i zato nas i *perspektivni planovi* fakulteta u tom pogledu veoma zanimaju.

III — Sugestije za uvođenje i unapređenje specijaliziranih sociologija

Činjenica je, a to smo već i istakli, da u oblikovanju kolegija iz sociologije i u izvođenju nastave tih kolegija na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti postoji jasna tendencija da se razvijaju tzv. specijalizirane ili primijenjene sociološke discipline koje se organski uklapaju u cjelokupni korpus edukacije na pojedinim fakultetima. U tom pogledu valja dalje proslijediti i zalagati se za još povoljnije i preciznije profiliranje kolegija. Čini se da bi daljnje korake trebalo poduzeti u ovim pravcima, vodeći računa o grupama više ili manje bliskih fakulteta (ili visokih škola).

1. Grupa tehničkih fakulteta

Na tehničkim fakultetima trebalo bi dalje razvijati industrijsku sociologiju (sociologiju rada) kao stručni predmet s težištem na sociologijskom izučavanju industrijskog poduzeća u suvremenom »industrijskom društvu«. Neki tehnički fakulteti imaju organizaciono-tehnološke odjele (smjerove) gdje bi se mogla proučavati sociologija organizacije.

Na Arhitektonskom i možda na Građevinskom fakultetu trebalo bi razmotriti uvođenje urbane sociologije kao one specijalne sociologijske discipline koja bi odgovarala osnovnim ciljevima nastavnih planova, a i praktičnim potrebama inženjera arhitekture i građevinarstva, jer je danas očito da se narasli urbani problemi mogu rješavati samo interdisciplinarnim pristupom, u okviru kojeg se sociologijski pristup više ne može zapostavljati.

2. Fakulteti medicinskih i srodnih znanosti

(Medicinski, Stomatološki, Farmaceutski)

Ovdje na prvom mjestu dolazi u obzir *medicinska sociologija* koja obuhvaća pitanja povezanosti i međuzavisnosti medicinskih i socijalnih fenomena (bolest, kultura, običaji, socijalni status, itd.); zatim socijalnu situaciju bolesnika, socijalnu situaciju zdravstvenog radnika, komunikaciju bolesnik—zdravstveni radnik te složaj socijalnih interakcija (npr. tržišni mehanizmi, mehanizmi solidarnosti, tipovi zdravstvenog osiguranja); naposljetku, to su i pitanja odnosa među zdravstvenim institucijama te u vezi s time i položaj zdravstva u općoj društvenoj strukturi. Valjalo bi razmotriti da se u okviru uvodnih razmatranja iz *opće sociologije* na ovim fakultetima naglasak stavi na elemente *socijalne antropologije* ili *socijalne psihologije*.

3. Fakulteti bio-tehničkih znanosti

(Poljoprivredni, Šumarski, Veterinarski)

Profesionalno obrazovanje na ovim fakultetima usmjereno je prema onome specifičnom području društvene tehnologije koja se zasniva na biološkom determinizmu i njegovu uspješnom korištenju u društvenoj praksi (biljna i animalna produkcija sa zootehnikom, zoohigijenom, itd.). Ukupnost takve kondicioniranosti proizvodnje mnogostruko se odražava na režim ljudskoga rada, njegovu organizaciju, na ličnost radnika, oblike ponašanja, stavove, itd. Postoje svakako zajedničke osnove u koncipiranju sociologije kao stručnog predmeta na ovim fakultetima. Njih nalazimo, uz ostalo, u samoj okolnosti da se profesionalni djelokrug ovih struka u mnogome podudara sa širokim okvirima agrarnih područja, odnosno ruralnih sredina. Prema tome, ovdje bi na prvom mjestu trebalo razvijati specijalnu, tj. *agrarnu sociologiju* (koja postoji na Poljoprivrednom fakultetu), elemente *ruralne sociologije* i elemente *industrijske sociologije* (na pojedinim smjerovima unutar pojedinog fakulteta).

4. Odjeli Prirodoslovno-matematičkog fakulteta

(Matematički, Fizički, Kemijski, Biologijski, Geologijski, Geografski)

S obzirom na karakter i struku fakulteta, sociologiju, kao stručni predmet i integralni dio stručnog obrazovanja studenata, trebalo bi i nadalje razvijati u pravcu političke sociologije, s posebnim naglaskom na sociologiju društvenog samoupravljanja, te u pravcu pedagoške sociologije i sociologije znanosti. Mišljenja smo da bi spoznaja obrazovnih sadržaja iz tih oblasti sociologije najpotpunije pomogla uspješnijem ostvarivanju profesionalnih i društvenih funkcija budućih znanstvenih i pedagoških radnika u uvjetima našeg društvenog sistema.

Na Geografskom odjelu trebalo bi i nadalje razvijati političku sociologiju, naročito sociologiju komune, kao i ruralnu i urbanu sociologiju.

5. Visoke škole u sastavu Sveučilišta

U sastavu Hrvatskog sveučilišta djeluju neke visoke škole; uvođenje i unapređenje specijaliziranih sociologija na tim školama trebalo bi poduzeti analogno prethodno iznesenim sugestijama, što znači da bi se vodilo računa o specifičnom profilu škole i zahtjevima koji iz toga proizlaze.

IV — Završne napomene

Iznesena zapažanja i sugestije upućuju na još neka važna pitanja od kojih su dva svakako najznačajnija.

1. Da bi se nastava iz specijaliziranih sociologija (ali i iz dijela opće sociologije kao nužnog uvodnog dijela) uspješno odvijala, tj. da bi se prevladavala opasnost od verbalizma, općenitosti i prazne doktrinarosti, prijeko je potrebno nastavu povezati sa znanstvenoistraživačkim radom. Reforma Sveučilišta na kojoj se radi smjera upravo u tom pravcu. Sveučilišna zajednica za sociologiju ima i u tom pogledu niz prijedloga koje će iznijeti na zahtjev svih zainteresiranih fakulteta. Međutim, i tu će mišljenja pojedinih fakulteta biti izuzetno dragocjena. Mislimo

da će se kao prvo, u sklopu ovoga, postaviti pitanje interdisciplinarnе suradnje ili pak njezino unapređivanje tamo gdje već postoji.

U vezi s prvim pitanjem svakako je i drugo — nastava specijaliziranih sociologija na postdiplomskom studiju, odnosno na trećem studijskom stupnju. Već se sada osjeća jaka potreba na raznim postdiplomskim studijima za nastavom iz specijalnih (posebnih) sociologija. Dapače, pokazuje se da je taj studij nezamisliv bez stručnog sociološkog obrazovanja (npr. postdiplomski studij iz arhitekture nezamisliv je bez kolegija iz urbane sociologije ili postdiplomski studij iz nekih tehničkih znanosti bez industrijske sociologije i organizacije rada, ili postdiplomski studij iz opće medicine i javnog zdravstva bez medicinske sociologije, itd., itd.). I o ovom pitanju bit će dragocjena mišljenja i zahtjevi odgovarajućih fakulteta na kojima se i organizira studij trećega stupnja.

Komisija Sveučilišne inicijalne
znanstvene zajednice za sociologiju

5.

ZAPISNIK

(Izvadak)

4. sjednice Odbora za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća u školskoj godini 1971/72, koja je održana 21. veljače 1972. na temelju poziva broj 03-103/17-1972. od 11. veljače 1972.

Prisutni: dr Marcel Delak, Vlaho Duplančić, Goranka Kalafatić, Vojislav Kovačević, dr Velimir Kranjec, Mato Kutleša, dr Bruno Mark, dr Konstantin Momirović, dr Mijo Novak, dr Boris Petz, dr Hodimir Sirotković, Antun Stepinac, prof. Sić — predstavnik Visoke industrijsko-pedagoške škole Rijeka, Ranko Zlodre — predstavnik Više upravne škole Zagreb, Vicko Lučić — predstavnik Visoke škole za fizičku kulturu, Dragan Kukić — predstavnik Centra za osnove narodne obrane Sveučilišta, dr Ivan Kuvačić, dr Mirko Martić i Vjekoslav Mikecin — predstavnici Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju, Ante Milušić i Branka Römer.

Ispričao se dr Miroslav Karšulin.

Odsutni: dr Zvonimir Benašić, Tomislav Jantol, Vanja Kabalin, dr Boran Leontić, dr Gojko Pivar i Dragutin Svrtnan.

Predsjedava: predsjednik Odbora dr Boris Petz.

Ad 1. Rasprava o stanju nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni — Izvještaj Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju.

Kratak sažetak izvještaja Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju, koji je priložen pozivu, daje dr Boris Petz. U dužoj raspravi, koja je potom povedena, sudjelovali su dr Marcel Delak, Vojislav Kovačević, predstavnici Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju: dr Ivan Kuvačić i dr Mirko Martić, dr Mijo Novak, Vlaho Duplančić i dr Konstantin Momirović. Zaključeno je

— Odbor za nastavu usvaja izvještaj Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju u cijelosti.

— Predmet Sociologija (naziv je radni, i smatra se da samo ime predmeta u ovom momentu nije najbitnije) sastojao bi se od uvodnog, općeg dijela i od specijalnog dijela ovisnog o struci pojedinog fakulteta. Pravo mjesto tog predmeta kao predmeta struke odredit će se planom i programom.

— Odbor za nastavu smatra da fond sati tog predmeta treba da iznosi najmanje 120 sati, od toga najmanje 60 sati za uvodni, opći dio, i predlaže da se nastava izvodi tijekom dvije godine studija. U 120 sati uključena su predavanja i vježbe, odnosno seminari.

— Nastavnicima tog predmeta treba osigurati status kakav imaju i drugi nastavnici na pojedinim fakultetima. Preporuča se da svaki fakultet ima bar jednog

stalnog nastavnika za taj predmet i jednog asistenta. Nastavnik predmeta mora imati temeljno sociološko obrazovanje (bez obzira na to je li diplomirao ili doktorirao iz te struke) i mora se baviti znanstvenoistraživačkim radom u okviru discipline koju predaje.

— Odbor za nastavu smatra da ono nije kompetentno tijelo koje bi raspravilo o planu i o programu tog predmeta, nego predlaže Sveučilišnom znanstveno-nastavnom vijeću i Sveučilišnom savjetu da stručnjaci, članovi Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju izrade nacrt općeg plana i programa uvodnog dijela tog predmeta, a da se izrada plana i programa posebnog dijela prepusti nastavnicima pojedinih fakulteta.

Osim toga Odbor za nastavu smatra da se primjena znanstveno-marksističke misli ne može svesti samo na nastavu tog jednog predmeta, nego se treba inkorporirati u čitav sistem obrazovanja u nas, kako bi postala sadržajem i drugih nastavnih disciplina.

O ovoj raspravi i o donesenim zaključcima izvjestit će se na sjednici Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća i Savjeta sveučilišta...

Sjednica je završila u 14.50 sati.

Bilježila
Branka Römer

K broju: 03-103/17-1972.

Predsjednik
Odbora za nastavu
Dr *Boris Petz*, v. r.

6.

IZVADAK IZ STENOGRAFSKOG ZAPISNIKA

sa 3. sjednice Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća u škol. god. 1971/72, održane na Sveučilištu u Zagrebu, 28. II 1972.

(Govori sudionika u raspravi su autorizirani)

3a) **Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni**

DR BORIS PETZ:

Odbor za nastavu proučio je materijale koje je dobio od Zajednice za sociologiju u vezi s problemom reorganizacije nastave sociologije, odnosno marksizma na Sveučilištu. Možda je najbolje da iznesem zaključke i preporuke Odbora za nastavu, jer mislim da oni nisu priloženi u ovom materijalu s obzirom da smo tek nedavno imali sjednicu... (Izostavljen je daljnji tok izlaganja jer su ti zaključci i preporuke spomenuti već u zapisniku sa 4. sjednice Odbora za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća škol. god. 1971/72, op. A. P.)

DR IVAN SUPEK:

Ja bih imao samo jedno pitanje na vaš izvještaj. Vi ste rekli da bi svaki fakultet morao imati svog nastavnika, a mi smo ranije mislili da bi možda jedan institut ili odjel za sociologiju vršio takvu službu. To su stvari koje bi Zajednica trebala dobro da pretrese.

DR BORIS PETZ:

Mogu reći da je naše mišljenje bilo da se ne ide istim putem kao kod Pedagoškog centra upravo zbog specifičnosti. Doduše, i kod Pedagoškog centra ti su se isti prigovori mogli postaviti, ali mi smo mislili da je tu možda još važnije da nastavnik bude član nastavničkog zbora tog fakulteta, jer mora dobro poznavati problematiku. Ako ne, onda će se događati da će predavati stvari koje studente neće zanimati, a to će se događati ako je to posebni centar i ako to nije čovjek s tog fakulteta. To je naše upozorenje.

DR IVAN SUPEK:

Bilo bi dobro kada bi Zajednica za sociologiju rekla svoj stav o tome. Možda bi kolega Rudi Supek mogao nešto dopuniti.

DR RUDI SUPEK:

Ja bih najprije rekao da smo u petak imali sastanak Zajednice i to zajedno sa Hrvatskim sociološkim društvom. Čuli smo izvještaj kolege Momirovića u ime Odbora za nastavu i mi smo se s tim prijedlozima složili, smatramo da su vrlo dobri.

Ja bih Vas samo upozorio vrlo kratko na mišljenje Zajednice o ovom predmetu.

Vi ste vidjeli, jer smo se mi tim problemom bavili još u ljetnom semestru i početkom zimskoga, i dostavili smo fakultetima jedan prijedlog, da taj predmet tretiramo na dva nivoa: kao općeobrazovni i kao stručni. Mogao bih jako opširno argumentirati da je to u skladu s općim razvitkom nastave na svim fakultetima danas u svijetu, gdje društvene nauke čak u tehničkim fakultetima obuhvaćaju 30 posto nastave.

Što znači općeobrazovna razina tog predmeta? To znači poznavanje strukture društva, njegovih ciljeva, njegovog funkcioniranja, jer su brojne ankete pokazale da visokoobrazovni kadrovi često ne funkcioniraju na radnom mjestu, jer ne poznaju osnovne principe društvene organizacije, i da se uopće ne snalaze. Prema tome su u društvu neproduktivni.

To opće obrazovanje obuhvaća marksističko obrazovanje, poznavanje društvenih ciljeva, ideala, itd. Kao općeobrazovni predmet imamo, prema tome, ono što se zove opće obrazovanje i humanističko obrazovanje, jedan opći dio. Tu se radi o obrazovanju građana koji treba da poznaju društvo. I to je konstanta za sve fakultete.

Međutim, taj općeobrazovni dio treba već da sadrži i elemente sociologije kao stručnog predmeta. A stručni predmet znači prosto to, da jedan arhitekt danas ne može da rješava svoj posao ako ne zna urbanu sociologiju, da jedan inženjer mora znati industrijsku sociologiju, da jedan medicinar mora znati medicinsku sociologiju. Dakle, sociologija se svugdje inkorporirala kao stručni predmet za stručno obrazovanje bez obzira je li specijalizacija na višem nivou ili općenita.

Treba stvoriti tu vezu između sociologije kao općeobrazovnog i kao stručnog predmeta. Ja bih rekao da je situacija sada takva da se ovaj predmet razvija isključivo kao općeobrazovni, ali je činjenica da su ga već mnogi nastavnici — na primjer na Filozofskom fakultetu — počeli prilagođavati, pa znamo da za lingvističke grupe imamo drukčiji program nego za historijsko-filozofske grupe. Počeli su ga dakle već prilagođavati profilu same struke.

Mislim stoga da tako treba ostati i ubuduće. Dakle, i jedan zajednički fond općeg obrazovanja i jedna prilagodba onim problemima (veoma kompleksnim i složenim jer je to ogromna i složena problematika), koji ih interesiraju kao stručnjake. Tako će se izbjeći da predmet bude neka vrsta katekizma ili vojne obuke, nego će se u njemu dati ono što je neophodno da se mladi ljudi kao stručnjaci i građani mogu snaći u društvu. To bi ujedno bila veza s predmetom kao stručnim kolegijem.

Moram odmah reći da u pogledu sadržaja tih predmeta, nema problema jer se oslanjamo na svjetsko iskustvo. Najveće poteškoće imamo u vezi s kadrovskim pitanjima. Taj predmet je startao isključivo kao općeobrazovni i mnogi kadrovi nisu prilagođeni za njegov viši stupanj. Mi mislimo da ćemo taj problem podizanja viših kadrova riješiti normalno univerzitetskim sredstvom reizbornosti, problemom selekcije, itd., pa bih apelirao na ovo Vijeće da možda dade preporuke da se pri izboru kadrova pazi na njihove faktične kvalifikacije. Mi ne možemo preko noći u kadrovskom pogledu te probleme rješavati. Taj problem možda danas nismo zadovoljavajuće riješili ni na općeobrazovnom nivou, iako predmet postoji već desetak godina. Vi znate da mnogi od tih kadrova sasvim ne zadovoljavaju, a gotovo ne zadovoljavaju za viši nivo.

Zato smatramo da prijedlog da se predmet predaje dvije godine dozvoljava da se uvede i novi nastavnik. Za novog nastavnika očito je potrebna specijaliza-

cija za urbanu, ruralnu sociologiju, da ne nabrajam sve vrste sociologije. Neki fakulteti su već sociologiju podigli na viši nivo. Recimo, industrijska sociologija predaje se na nekim tehničkim fakultetima, ruralna se predaje na Poljoprivrednom, itd. Dakle, na nekim fakultetima to se već osjetilo kao potreba struke.

Za taj tip kadrova moramo provesti specijalizaciju. Oni ne mogu bez magisterijata i doktorata, i za njih važe kriteriji kao i za sve druge stručne predmete na fakultetu. Mi ćemo moliti ne samo Sveučilište nego i Republički fond da nam pomogne u specijalizaciji. Već ima mnogo perspektivnih mladih kadrova, ali specijalizacija je skupa stvar, ona treba prvenstveno da se realizira u inozemstvu. Za to treba novaca i smišljena politika. Sa smišljenom politikom to možemo relativno brzo prevladati, bez takve politike očito ne možemo. Dakle, tu ćemo tražiti pomoć ovog Sveučilišta.

Što se tiče organizacije tog predmeta on je nekada bio kompetencija jednog odbora, koji je radio u okviru Pravnog fakulteta. Sada je to potpuno decentralizirano i zbog toga je taj predmet dobio periferni karakter. Mnogi ga potcjenjuju kao nevažni, jer nisu vidjeli njegovu važnost u strukturi sociološkog obrazovanja. Ja mislim da sada postoji prilično razumijevanje kako treba da se on razvija, ali da bi mi mogli to kadrovski riješiti, moramo imati jedan centar. Ja mislim da Zajednica može također uspješno te probleme riješiti. U svakom slučaju tu se radi o nastavnicima koji moraju imati isti status kao i ostali.

Zависи mnogo kako će izgledati novi statut Sveučilišta. Kada bi mi prešli sa nivoa zajednice na nivo sveučilišnog odsjeka ili odjela, onda se razumije da bi sve te probleme rješavali u okviru naših kompetencija. Dok nismo riješili to pitanje Zajednica može pomoći. Tu postoje dvije mogućnosti: ili da se ostavi da to rješavaju fakulteti kao i do sada uvođenjem katedara, jer se ipak radi o dva predmeta u osnovi, ili da se to riješi opet preko jednog centraliziranog tijela, preko Zavoda.

To je ukratko naše mišljenje. Ja nisam ulazio u sadržajnu stranu tog predmeta u vezi s marksizmom, itd. Tu ima čitav niz otvorenih problema, ali mislim da nije potrebno da sada o tome govorim.

DR BOŽO TEŽAK:

Meni se čini da ćemo se kod ovoga kao i kod mnogih drugih predmeta susresti s jednim od bitnih problema za organizaciju Sveučilišta uopće. Rektor je malo prije načeo pitanje, da li ovdje sada govoriti o tome da ovaj predmet treba ući u tradicionalni sastav fakulteta ili ga treba organizirati posebno. Meni se čini da odgovor ne može biti ili-ili, nego i-i. (Ivan Supek: To i ja isto mislim.) Prema tome mi moramo biti na čistu da je nemoguće provoditi pravilnu organizaciju univerziteta samo sa ovim jednostavnim ubacivanjem u fakultete. Fakulteti su preuske organizacije, naročito za interdisciplinarne, multidisciplinarne, interfakultetske studije. Ovo je jedan tipični interfakultetski studij.

Ja mislim da se to dade riješiti tako da bi odgovarajući nastavnici, ako su — kao što je malo prije Rudi Supek naglasio — orijentirani na stručnu i znanstvenu djelatnost, onda trebali biti mnogo više povezani s nekim zajedničkim, interfakultetskim, univerzitetkim tijelom.

Kada se radi o užem usmjeravanju rekao bih da i kod stručnog nastavnika imamo dva aspekta stručnog: jedno je njegova povezanost s fakultetskim djelovanjem, a drugo je sa sociološkim djelovanjem, sa sociološkom znanstvenom obradom predmeta, što sasvim sigurno odudara od onog usmjeravanja koje bi trebalo da bude na fakultetu jače naglašeno.

Prema tome, mi bismo trebali nastavnike, koji bi pripadali i jednoj općoj interfakultetskoj formaciji, dakle univerzitetskoj, ali i za određeno čisto usko nastavno djelovanje i uže usmjeravanje prema tradicionalnom djelovanju fakulteta, koji bi pripadali fakultetu. Dakle, fakultet bi imao svoje nastavnike, koji međutim, ne bi pripadali samo fakultetu, nego bi pripadali i ovom zajedničkom tijelu.

Ovdje u našem prijedlogu statuta imamo zacrtano u tom pogledu još mnogo toga nedorečenoga. Mi uistinu izvan fakulteta, izvan fakultetske organizacije u nacrtu statuta imamo spomenute: sveučilišne odjele, znanstvene zajednice, institute, radne grupe, imamo katedre. Meni se čini da ćemo morati inauguirati sve te formacije, koje će kompletno djelovati u sastavu tradicionalnog fakulteta.

Ovo je dakle upravo takav slučaj: da sada moramo stvoriti neku formaciju koja će biti interfakultetska, ali će uz to također pojedini pripadnici te formacije pripadati i pojedinom fakultetu. Tako ćemo imati dvojno zaduženje nastavnika: s jedne strane, prema ovoj centralnoj organizaciji (ako ćete je tako nazvati, radi lakšeg razlikovanja), a s druge strane prema direktnom članstvu u određenom fakultetu i fakultetskom vijeću, sa specifičnim poslovima.

To je ovo i-i. Ne treba sada previše govoriti o tome kako formirati to centralno tijelo na Sveučilištu jer o tome treba i dalje raspravljati, ali ovo je jedan konkretan slučaj gdje možemo reći da bi to bilo najpovoljnije rješenje. Kako i na koji način to rješavati na fakultetima, gdje će se nadovezati usmjeravanje — a kako da sve to mora obraditi znanstveno i stručno jedan širi kolektiv koji će sasvim sigurno biti sastavljen u onom obliku kao što se to neprestano kod nas govori, u organizaciji udruženog rada, ali izvan uskih granica fakulteta, ostaje da se posebno utvrdi.

DR RUDI SUPEK:

Ja bih samo napomenuo da smo mi već u diskusiji o reformi Sveučilišta i statuta prije dvije godine tome dali jako veliku važnost. Kao što znate, mi smo jedan veliki fundus sati predvidjeli za to upravo zbog toga da ne stvaramo uske specijaliste koji znaju samo svoju struku, nego i šire, a naročito da imaju shvaćanje današnjeg svijeta i društva.

Prema tome to je već inkorporirano. Sada se samo radi o tome kako da se to najadekvatnije provede. Ja mislim da mi ne bismo trebali više diskutirati je li to važno ili nije važno. Već je jedan aksiom da je to apsolutno važno. Međutim, nas bi sada više interesirali praktični momenti, kako da to najefikasnije i najzgodnije provedemo.

Mislim da bismo trebali, kao što je Božo Težak sada rekao, uzeti u obzir da ima fakulteta koji su tako mali da vjerojatno nastavu sami ne mogu organizirati. Stoga ja nisam za to da je organizacija nastave isključivo i svuda zadatak fakulteta. Naravno, jedan Filozofski fakultet — koji je tako velik — to može, ali ima fakulteta sa samo jednom strukom, gdje će biti veliki problem takav program napraviti. Stoga moramo imati ovdje neke zajedničke sveučilišne strukture koje bi to rješavale. Zato i postoji Sveučilište.

Moj je dojam o statutu, ako možda nećemo ići na formiranje odjela, da bismo prihvatili institute i uveli ih kao strukture koje mogu obaviti i znanstveni i nastavni posao. Ja bih rekao da su mnogi u Evropi bili skloniji da umjesto odjela uzimaju institute. Tu je samo pitanje naziva, ali u Evropi naziv institut kao da ima veću težinu.

Prema tome, ja ne vidim zapreke zašto se ne bi osnovao jedan institut za sociologiju koji bi imao i nastavnu funkciju. Bilo bi možda sada vrijeme da Zajednica za sociologiju razmotri da li bi osnivanje Instituta za sociologiju sa zadatkom da pomogne razvoj ovog studija dolazilo u obzir i ne bi li baš sada bilo za to pravo vrijeme.

Ovo što je iznio prof. Težak stoji, i mi smo o tome već razmišljali. Došli smo do slijedećeg rješenja. Za ovaj stručni predmet i stručnjake koji se doista ne mogu riješiti namještanjem, jer tih kadrova nema, treba ih obrazovati i stručno kompletirati. Mi smo išli već sada na ovo integraciono tijelo koje je kod nas Institut za društvena istraživanja koji ima vrlo mnogo odjela. Imat ćemo jednu ekipu koja će se baviti urbanom sociologijom. To su mlađi ljudi koji su završili arhitekturu i pohađaju treći stupanj. Formirala se oko profesora Preloga jedna ekipa koja na tim problemima i radi.

Prema tome sasvim je normalno da je institut onaj koji nosi to znanstveno obrazovanje, koji ga organizira i integrira. (Ići će nešto teže s ekonomskim institutima što se tiče sociologije kao općeobrazovnog predmeta, jer je struktura takvošnih ljudi nešto različita i s drugačijom tradicijom.) Mi smo imali nedavno jedan sastanak gdje je došlo do prijedloga da se Institut i Zajednica fuzioniraju kao budući odjel. Svi su jednoglasno bili za to rješenje. Dakle, svi smo suglasni da tu znanost možemo razvijati samo putem jedne jedinstvene organizacije na nastavnom i na naučnoistraživačkom planu. Tu smo jednodušni. Ja sam samo postavio pitanje kako ćemo to moći riješiti u okviru novog statuta.

Za stručni predmet, svakako ćemo ići preko Instituta. Za ovo će možda Zajednica biti kompetentnija. Da u Institutu opet formiramo jedan odbor kakav je postojao prije u okviru Sveučilišta (kojega je vodio prof. Dragičević), to više ne dolazi u obzir; on je preživio. Vidjelo se da nije funkcionalan, pogotovu što ljudi sada moraju ući u struku, moraju biti više povezani sa stručnim obrazovanjem. Ne znam da li Institut može to preuzeti na sebe, mislim kadrovsku politiku na tom nivou. O tome bi morali razmisliti. Ja nikakav prijedlog sada ne bih dao.

DR IVAN SUPEK:

Ja bih te samo nešto korigirao. Kada mi danas govorimo o institutu u smislu tih novih diskusija, onda je to zapravo odjel. On ima isto tako znanstvene funkcije kao i nastavne. To je sada novo. Čak i u starom tekstu statuta.

DR RUDI SUPEK:

Znači, Zajednica bi prerasla u institut. (I. Supek: Da.) Dobro, to je za nas prihvatljivo.

DR IVAN SUPEK:

Može, ali ne mora. Prema tome, institut može biti ono što je inače odjel, a može biti nešto uže. Mi zapravo sada idemo na te solucije u diskusiji oko statuta, jer nekako imamo dojam da se ljudi boje novih termina, jer kada dođe novi termin onda čovjek misli tko zna što se tu krije. Problem je u tome da se ostavi jedan naziv — institut — koji bi Zajednica prihvatila.

Ja mislim da smo se mi danas složili u svemu. Kolega Petz, da li bi dozvolili jednu preformulaciju vašeg zaključka u smislu i-i.

DR BORIS PETZ:

Pojedini članovi našeg Odbora za nastavu rade sa Zajednicom te stvari i, prema tome, bez daljnjea.

VOJISLAV KOVAČEVIĆ:

Mislio sam da bi trebalo još nešto reći o ovoj točki. Naime, bilo je čak govora na Odboru za nastavu da u sam naziv predmeta »Sociologija« nećemo ulaziti, ali da treba u okviru toga predmeta predavati i sociologiju, političku ekonomiju i filozofiju, što se može riješiti programom kad se tiče općeg dijela. A što se tiče specifičnog dijela, ili tzv. stručnog dijela, pojedini će ga nastavnici na fakultetima rješavati na specifičan način.

Koliko čujem, ovdje se isključivo govori samo o sociologiji kao predmetu, a čini mi se da točka 3. dnevnog reda kaže: »Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni«. Zato mislim da bi trebalo usvojiti prijedloge dane na Odboru za nastavu: da u okviru predmeta »Sociologija« budu, također, inkorporirani dijelovi političke ekonomije, filozofije, teorije države, i ne znam što još.

DR RUDI SUPEK:

Ja bih odgovorio kolegi Kovačiću. To je slučaj koji se prakticira deset godina. Da ste radili na programiranju tog predmeta onda bi znali da je on tako zamišljen od početka. Od početka je bio jedan opći uvod gdje je bila i filozofija i društveno uređenje, i ekonomija, itd. On je kao takav i koncipiran još prije desetak godina, od kada je i stvoren. Kakva je njegova sadašnja struktura, kako je evoluirao na pojedinim fakultetima, to ja sada točno ne znam. Možda se modificirao prema nekim konkretnim zahtjevima, ali on je koncipiran točno u tom okviru, jer su direktive točno u tom smislu bile date prije desetak godina.

VOJISLAV KOVAČEVIĆ:

Ukoliko je to tako onda je u redu, ali to bi trebalo naglasiti.

DR RUDI SUPEK:

Preporuke su potpuno jasne i Odbor njih ne stavlja u pitanje. To se zna, jer se to već deset godina radi.

DR HRVOJE POŽAR:

Ako sam dobro čuo zaključke Odbora za nastavu čini se da je to baš tako unutra i rečeno.

DR BORIS PETZ:

U ovome baš nije tako direktno rečeno, ali mi smo imali predstavnika Zajednice i on se s tim složio. Ja sam samo kratko rekao da naslov ovog časa nije bitan, a mi smo profesor Kuvaciću, koji je u vaše ime bio tu, rekli da predmet ovako zamišljamo. Ali, jasno, zadatak je Odbora, kojega smo predložili, da stvori taj program i da onda provjeri da li je to stvarno unutra.

DR RUDI SUPEK:

Mi moramo program najprije provjeriti. On je od početka bio tako zamišljen, a sada ćemo samo provjeriti kakvo je faktično stanje.

DR HRVOJE POŽAR:

Ja mislim da je to u redu. Ima li još pitanja? (Nema.) Onda možemo zaključiti ovu točku dnevnog reda.

7.

DISKUSIJA PROF. DR JURE MEDARIĆA

na 3. sjednici Sveučilišnog savjeta u šk. god. 1971/72 održanoj 28. veljače 1972.

(Autorizirani izvadak iz stenografskog zapisnika)

Molio bih samo jedno objašnjenje. Ovdje je točka dnevnog reda data pod imenom »Stanje nastave na Sveučilištu o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni«. Izvještaj druga Supeka bio je uglavnom posvećen sociologiji. Međutim, već je on postavio pitanje što je s ostalim disciplinama. Tamo gdje postoje katedre sociologije, kao na društvenim fakultetima, problem je riješen. Kod nas na Fakultetu ekonomskih nauka, međutim, nije riješen problem drugih vidova marksističke misli. U najmanju ruku, postavlja se pitanje *filozofije*. Mi već sada, kada razglabamo o našem novom nastavnom planu i programima, predviđamo da uvedemo i marksističko-lenjinističku filozofiju. Bilo je ideja da bi trebalo uvesti povijest filozofske misli ili nešto drugo, npr. pregled marksističko-lenjinističke filozofije. Međutim, mi još nismo imali nikakvu široku diskusiju u tom pogledu.

Prema tome, ako bi danas trebalo donijeti zaključak, ja sam za to, samo mislim da bi trebalo shvatiti stvar mnogo šire i vidjeti *ostale sastavne česti marksizma*, i da se unesu u one fakultete gdje ih nema. Politička ekonomija postoji na ekonomskom i pravnom fakultetu, ali i o drugim marksističkim disciplinama bi trebalo voditi računa.

Drugo. U vezi novog Zakona o visokom školstvu govorimo o predmetima koji će, osim obaveznih, biti opcioni. Koje će biti mjesto ovog predmeta o kojem je govorio drug Supek: hoće li npr. sociologija ili filozofija biti stalni ili opcioni predmeti? To nije svejedno ako hoćemo da na neki način učvrstimo mjesto i ostvarimo princip da marksističkim znanostima na univerzitetima uopće treba dati veće mjesto.

Treće. Po novom Zakonu o visokom školstvu mi smo obavezni prema mogućnostima uvoditi studente u znanstveni rad. Kod nas postoji uvodna disciplina u znanstveni rad. Kažem »uvodna«, jer to na Ekonomskom fakultetu već godinama imamo. Ako bi se uvela filozofska disciplina, kod nas marksistička, onda bi socio-

loški aspekt znanosti trebalo ispustiti, jer će on ovako i onako ući u disciplinu: Uvod u znanstveni rad. Time smo, mislim, učinili mnogo za unapređenje marksističke misli jer dajemo, u okviru jedne konkretne znanosti, prikaz onoga što je potrebno, da bi se mogli stvoriti uvjeti da student, tamo negdje u 3. ili 4. godini, počne znanstveno raditi, ukoliko mislimo realizirati taj stav Zakona o visokom školstvu. S druge strane, opet, u nastavu organski uklapamo itekako značajan dio marksističke filozofske teorije, upravo jedan njezin važan sistem teoretskih spoznaja. Dakle, budemo li i dalje na tome radili, možda bi valjalo i o tome povesti računa.

8.

SVEUČILISTE U ZAGREBU

Trg maršala Tita 14
Telefon 32-451

Broj: 03-1009/1-1972.

Zagreb, 8. svibnja 1972.

Predmet: Nastava predmeta Osnove društvenih nauka te Opće sociologije i posebnih sociologija, koji su koncipirani kao općeobrazovni i kao stručni predmeti — preporuka Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća.

Svim fakultetima i visokim školama u sastavu Sveučilišta u Zagrebu (osim fakulteta humanističkih znanosti)

Sveučilišno znanstveno-nastavno vijeće na sjednici održanoj 28. veljače 1972, u sklopu rasprave o stanju nastave o znanstvenoj marksističkoj misli i njenoj praktičnoj primjeni na Sveučilištu, raspravljalo je i o nastavi predmeta Osnove društvenih nauka te Opće sociologije i posebnih sociologija, koji su koncipirani kao općeobrazovni i kao stručni predmeti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti i na drugim fakultetima i visokim školama (osim na fakultetima humanističkih znanosti) u sastavu Sveučilišta.

Podloga za raspravu u Vijeću bile su informacije Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju: »Nastava sociologije i općenito predmeta društvenih znanosti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti« i »Problemi nastave sociologije kao općeobrazovnog i stručnog predmeta na fakultetima i visokim školama« (u prilogu) i preporuke koje je u vezi s tim dao Odbor za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća.

Sveučilišno znanstveno-nastavno vijeće prihvatilo je podastrti materijal zajedno sa ovim preporukama Odbora za nastavu:

— Naslov predmeta: sociologija jest radni naslov i nije bitan, bitan je sadržaj koji treba imati opći, uvodni i posebni dio ovisno o struci fakulteta;

— Fond sati treba iznositi najmanje 120 za dvije godine studija od toga 60 sati za opći i uvodni dio;

— Nastavnicima tog predmeta treba osigurati status ostalih nastavnika; preporuča se da svaki fakultet zaposli barem jednog nastavnika i asistenta koji bi imali temeljno sociološko obrazovanje i obavljali znanstvenoistraživački rad u okviru discipline koju predaju;

— Uvodni opći dio nastavnog programa izradili bi sociolozi iz sastava Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju a poseban dio nastavnici pojedinih fakulteta.

Sa zaključkom Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća suglasio se i Sveučilišni savjet na svojoj sjednici od 28. veljače 1972.

Obavještavam vas o zaključku Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća, koji je prihvaćen kao preporuka za fakultete i visoke škole u sastavu Sveučilišta i ujedno vam šaljem ovaj materijal radi konkretnije razrade i provedbe.

Priloga: 2

(M. P.)

Rektor
Ivan Supek, v. r.

(Priloge su činili materijali:

Nastava sociologije i općenito predmeta društvenih znanosti na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti;

Problem nastave sociologije kao općeobrazovnog i stručnog predmeta na fakultetima i visokim školama; op. A. P.)

O tome obavijest:

1. Odbor za nastavu Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća
2. Inicijalna sveučilišna znanstvena zajednica za sociologiju

9.

Prof. dr Predrag Vranicki

Rektor Sveučilišta u Zagrebu

MARKSISTIČKO OBRAZOVANJE NA SVEUČILIŠTU

(Uvodni referat na Skupštini Zajednice jugoslavenskih univerziteta, održanoj u Skopju 17. lipnja 1973. god.)

Kada danas postavljamo u nešto zaoštrenijem obliku pitanje marksističkog obrazovanja u školama i na sveučilištima razlog je da sa dosadašnjim stanjem nismo u potpunosti zadovoljni. U ovom referatu raspravljamo o marksističkom obrazovanju *samo* u vezi sa posebnim predmetom; sasvim je razumljivo da je pitanje marksizma u nastavi uopće šire i kompleksnije pitanje. Ovo pitanje, veoma značajno za socijalističkog intelektualca koji učestvuje u izgradnji novih društvenih odnosa, bilo je u određenim periodima prepušteno stihiji i mogućnostima, ne uvijek velikim, koje su na univerzitetima postojale. To su razlozi da i danas postoji nedostatnost ove naobrazbe, za koju smo posebno zainteresirani.

Marksizam, mislim u svim njegovim bitnim dimenzijama — filozofskoj, sociološkoj, ekonomskoj, političkoj — postao je već davno dio suvremene svjetske kulture, najrevolucionarnija misao današnjice u znaku koje su se odvijali i danas odvijaju najznačajniji historijski događaji: ruska, kineska, jugoslavenska, kubanska revolucija, kao i mnogi revolucionarni pokreti, u većini zemalja. Već je to jedan od razloga da se naš socijalistički intelektualac što bolje upozna sa tom mišlju koja je stvarno misao naše epohe.

Drugi razlog koji nas obavezuje da je približimo što više našim studentima jest njena bit kao filozofske i znanstvene misli koja je najradikalnije odbacila i prevladala idejne i ideološke fetišizme, dogme, potcjenjivanja ljudskog i dala čovjeku stvaraoću onaj historijski dignitet koji zaslužuje. Maksizam je radikalno raspršio sve mistične i fetiške predodžbe i postavio čovjeka u centar historijskog zbivanja, konzekventno shvaćajući historiju kao eminentno ljudsko djelo. Time je i radnom čovjeku ukazao na izvore njegovih nedaća, stradanja i nehumanih situacija i ujedno na putove, ovozemaljske putove revolucionarne borbe za njihovo prevladavanje. Marksizam je ne samo postavljanjem ciljeva — dokidanje klasnih, izrabljivačkih odnosa, nego i navedenom komponentnom, ukazivanjem na stvarne procese i stvarna, a ne imaginarna rješenja, najradikalnija humanistička misao današnjice. Isto tako to je jedina do danas velika filozofska i povijesna misao koja nije pokušala ni sebe da apsolutizira. Marksistička dijalektika — bez obzira na periode kad je ona bila u staljinizmu iskrivljena — bitno je kritička misao, kako prema svim strukturama u kojima je čovjek potčinjeno biće, tako isto i prema svakoj misli koja se želi pretvoriti u apsolut, pa tako i prema samoj sebi.

Svaka misao, teorija, ideologija — povijesne su misli. Zato postoje određene evolucije i involucije i u samoj historiji marksizma, jer ni marksizam nije nad-historijska teorija, te je morao da izražava situacije, stremljenja, promašaje i sl. određenog radničkog pokreta i socijalizma.

Niti jedan drugi način mišljenja, niti jedna druga filozofska i sociološka misao ne omogućava svojim idejnim arsenalom, kao što omogućava marksistička dijalektika, da postigne tu kritičnost prema samoj sebi i svome povijesnom djelu.

I konačno, ono što sam htio u ovim uvodnim napomenama da kažem, — marksizam je bio i ostao idejna, teorijska osnova i naše jugoslavenske revolucije i jugoslavenskog samoupravnog socijalizma.

U mračnom razdoblju fašizma, kada je bilo postavljeno i pitanje egzistencije naših naroda, *internacionalistički* marksizam je bio jedina luč koja je osvjetljavala putove nacionalnog oslobođenja, a zatim i socijalnog oslobođenja naših naroda. Marksizam je bio teorijska osnova borbe KPJ u tim vremenima nacionalnog izdajstva i potpirivanja bratoubilačke borbe, svojim stavom o jednakosti i pravu na samoopredjeljenje nacija kovalo se bratstvo i jedinstvo kao osnovni preduvjet pobjede nad fašizmom.

U teškom i historijskom sukobu jugoslavenskih marksista i socijalista sa Staljinovim konceptima i politikom 1948. opet je marksizam, u njegovoj stvaralačkoj primjeni, omogućio rješenje nastalih dilema i teškoća. Samo je koncept samoupravljanja, jedan od bitnih marksističkih stavova, mogao da bude rješenje i alternativa birokratskom i etatističkom socijalizmu.

Isto tako i u daljnjim našim teškoćama, a i propustima ili nedovoljnim sagledavanjima nekih problema, kada su počele oživljavati ideje nacionalizma i razdvajanja naših naroda, samo je dosljedan marksistički koncept i rješavanje nacionalnih i socijalnih pitanja mogao da bude stvarni izlaz iz svih tih teškoća.

Ovo su sve razlozi, nikakvi privremeni, taktički, politički moment vremena, pragmatički itd. — da je naša dužnost da naše mlade generacije upoznajemo sa marksizmom. Mlade generacije moraju biti osposobljene da što dublje sagledavaju suvremena historijska zbivanja, da razumiju današnje još uvijek klasne konflikte, da se snalaze u marksističkim i socijalističkim kontraverzama, a naročito da razumiju putove, etape, teškoće, itd. našeg socijalističkog razvoja.

Još jedno pitanje je u ovome sklopu od posebnog značenja. Mnogo se danas govori o potrebi marksizma, a da se rijetko misli o kakvom se marksizmu radi, bolje rečeno kakav marksizam hoćemo. Mi danas veoma dobro znamo da je i marksizam historijska misao i da prema tome doživljava određene promjene, razvoj ili stagnaciju, već prema historijskim okolnostima u kojima se razvija. Bez većih obrazlaganja na ovome mjestu možemo kazati da je jedna rigidna birokratska i etatistička struktura socijalizma u staljinizmu imala svoj idejni homologon u određenoj koncepciji i interpretaciji marksizma. Danas su već svim vodećim marksistima u svijetu, a posebno većini naših jugoslavenskih, jasne ograničenosti, uskoća, vulgarni materijalizam, nepostojanje nekih najbitnijih kategorija i problema u takvom marksizmu. Znamo da se cjelokupna filozofsko-sociološka problematika bila svela na nekoliko crta i nekoliko dedukcija iz tih dijalektičkih principa, a da su tako značajni teorijski problemi kao što su negativitet, totalitet, historija, sloboda, humanizam, otuđenje, samoupravljanje i sl. jednostavno bili izbačeni iz takvog koncepta.

Prema tome mi se u ovoj problematici ne možemo vraćati natrag, na konzervativne, ograničene, često i nemarksističke koncepte jednog staljiniziranog marksizma, nego moramo nastaviti i prezentirati ona bitna dostignuća marksističke teorije koja su nastala na iskustvima i htijenjima jedne nove historijske prakse — prakse samoupravljanja, kao i u teorijskim naporima najjemenitnijih marksista u svijetu i u nas. Inaugurirajući samoupravne procese u socijalizmu jugoslavenski marksisti su se morali sukobiti sa etatističkim i dogmatskim konceptom marksizma. Samoupravni koncept je kritički i demokratski koncept nasuprot birokratskom, etatističkom koji uvijek teži da monopolizira sve društvene inicijative i tokove. Samoupravni koncept označava ujedno i stavljanje težišta na aktivitet radnih ljudi, na njihov historijski angažman, na prevladavanje najamnog odnosa, ekonomskog i političkog otuđenja. Zato je bilo nužno i logično da u jugoslavenskoj varijanti marksizma tako odlučno budu istaknute kategorije i strane marksizma kao što su kritičnost, negativitet, sagledavanje procesa sa stajališta totaliteta, kategorija humanizma i slobode, teorija otuđenja, odumiranje države i sl. Pa kad želimo da još dublje upoznamo naše generacije sa najvitalnijim stranama Marxove misli onda im moramo prezentirati onu teorijsku misao marksizma koja i odgovara najvišim stupnjevima suvremenog razvitka socijalizma.

Postavlja se pitanje kako i koliko posvetiti vremena u davanju ove materije na fakultetima? U raznim dosadašnjim razmatranjima, naročito na zagrebačkom Sveučilištu, smatra se, i obzirom na materiju ovog predmeta i s obzirom na raspoložive kadrove, da bi najprikladnije bilo posvetiti jednu godinu studija (sa oko 60 sati predavanja i seminara) općem dijelu, a jednu godinu studija s istim brojem sati posebnom dijelu koji je u vezi sa karakterom studija na pojedinim fakultetima.

Opći dio — koji bi mogao imati naslov *Teorijske osnove marksizma* ili *Sociologija* sadržavao bi neke osnovne filozofske, sociološke i političko-ekonomske probleme marksizma. U tom dijelu bi se studenti trebali upoznati sa bitnim elementima Marxove dijalektike, ali prvenstveno kao povijesne dijalektike. Materijalističko shvaćanje historije, dijalektika historijskih procesa, problematika čovjeka i povijesti, historijskog determinizma i slobode, revolucije, otuđenja — posebno analiza ekonomskih i političkih oblika otuđenja u kapitalizmu (proizvodnja vrijednosti, kapital-odnos, fetišizam robe, monopolski i državni kapitalizam), problematika klasa i strukture društva, države, ideologije itd. — to su problemi koji bi svakako trebali da sačinjavaju okosnicu prvog dijela. U ovom dijelu bi sigurno trebalo teorijski prikazati dosadašnje iskustvo u razvoju socijalizma, etapu državno-birokratskog i samoupravnog socijalizma. Ovaj prvi dio ne mora biti u prvoj godini studija, nego treba fakultetima prepustiti da izaberu najpogodniju godinu.

Drugi dio — koji bi pripadao domeni specijalnih sociologija, obuhvaćao bi posebno-sociološku materiju koja je usko povezana sa karakterom određenog studija. Tu dolaze u obzir urbana, industrijska, agrarna, politička sociologija, sociologija kulture, umjetnosti itd. Pri čemu bi također u centru pažnje stajali problemi i suvremene civilizacije i našeg samoupravnog socijalizma. Ovaj drugi dio, sa također 60 sati u semestru, odgovarao bi u većini slučajeva studentima starijih godišta.

Na taj način studenti bi tokom dvije godine studija preko predavanja i u diskusijama u seminarima, imali priliku da se upoznaju ne samo sa generalnim konceptom marksizma koji im omogućava samostalnije sagledavanje i razumijevanje suvremenih historijskih procesa, nego i sa posebno sociološko-marksističkom problematikom koja je direktno vezana uz teoriju i praksu njihove struke. To su sigurno bitne pretpostavke da mladi čovjek uđe u život sa što boljim razumijevanjem odnosa i problematike koju zatiče i ujedno sa kritičkim odnosom prema stvarnosti i mogućnostima.

Treba odmah ukazati i na to da optimalno ostvarenje ovakvog programa zahtijeva veliki broj vrsnih kadrova s kojima mi ne raspolažemo u dovoljnoj mjeri. Svaki fakultet bi morao vremenom imati i nekoliko stalnih nastavnika i asistenata, ako se želi zadovoljiti u realizaciji programa. Predavanja se još i mogu držati većem broju studenata, ali rasprave i diskusije u seminarima, toliko potrebne za ovaj predmet, ne mogu se uspješnije održavati u grupama većim od 30—40 studenata. Iz toga se onda može lako izračunati potreba u kadrovima. Još jednom posebno naglašavam važnost seminarskog rada i diskusija o teorijskim i historijskim problemima, koji treba da pridonese kritičkom i nedogmatskom usvajanju marksizma.

Osim toga mi danas imamo malo stručnih marksista za područja posebnih sociologija. Trebat će sigurno omogućiti i specijalizacije kod poznatih svjetskih stručnjaka, nadalje organizirati posebne postdiplomske studije za ove predmete kod nas, školovati talentirane marksiste (filozofe, sociologe, politologe, pravnike, ekonomiste) na tim studijama, ili im omogućavati da rade doktorat nauka kod najpoznatijih naših marksista itd.

Svako ostajanje samo na onome što imamo, na honorarnim nastavniciama i sl. samo je parcijalno rješenje i ne može da zadovolji narasle potrebe u vezi s marksističkim obrazovanjem.

Iz svega se vidi da je pitanje kompleksno i da se ne može riješiti odjednom na zadovoljavajući način. Nije samo pitanje sredstava nego i raspoloživih a vrsnih kadrova. U tom pogledu bit će od velike koristi i značenje i međuuniverzitetska suradnja, naročito u vezi sa iskustvima na pojedinim univerzitetima kao i u vezi sa izobrazbom visokoškolskih kadrova, naročito na postdiplomskim studijama. Zbog svih tih razloga smatramo da će daljnja međuuniverzitetska suradnja i u vezi s ovim pitanjem biti neophodna.

10.
BILJEŠKA
(Izvadak)

sa 1. Plenarne sjednice Inicijalne sveučilišne znanstvene zajednice za sociologiju u šk. god. 1973/74, održane 19. listopada 1973. u Tajništvu Sveučilišta

Ad 1. Marksističko obrazovanje i problemi kadrova

Dr Ivan Kuvačić ukratko je izvijestio o poznatoj situaciji u vezi s marksističkim obrazovanjem na fakultetima i o mjerama koje je Zajednica poduzela da se to stanje popravi. Kako se do danas ništa nije promijenilo (nisu odobrena sredstva za nova radna mjesta, plan i program uvodnog dijela sociologije nije izrađen, fakulteti većinom ne provode preporuku Sveučilišnog znanstveno-nastavnog vijeća o nastavi sociologije), postavlja pitanje što bi sada valjalo učiniti.

U dužoj raspravi koja je potom povedena sudjelovali su: dr Rudi Supek, Svetozar Livada, Vjekoslav Mikecin, dr Veljko Cvjetičanin, dr Ante Marušić, Miroslav Jilek, Dušan Žubrinić, Rajko Dobrijević, Nedjeljka Vukojević i dr Blaženka Despot.

Zaključeno je

— Radna grupa u sastavu: dr Rudi Supek, dr Ante Marušić, Vjekoslav Mikecin, dr Ivan Kuvačić, dr Stipe Šuvar, Dušan Žubrinić i dr Veljko Cvjetičanin, razgovarat će s rektorom i zamoliti ga da ubrza održavanje sastanka s filozofima i politolozima radi usklađivanja plana i programa prvog, uvodnog dijela marksističke sociologije zajedničkog za sve fakultete.

— Spomenuta radna grupa pripremit će i tekst akcionog plana i programa razvoja kadrova za potrebe predavača marksističke sociologije, predočit će ga rektoru i zatražiti da se taj prijedlog prihvati kao i plan i program Sveučilišta. U tom tekstu treba kratko i jasno naznačiti kakva treba da bude nastava marksističke sociologije. Taj će se tekst uputiti i štampi.

— Definitivno utvrđeni plan i program prvog dijela marksističke sociologije dostavit će se svim članovima Zajednice.

— Bilješke, odnosno zapisnici sa sjednica Zajednice dostavljat će se ubuduće svim članovima.

— Svi članovi Zajednice podržavaju zahtjev Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje u Splitu za osiguranje sredstava za otvaranje dvaju novih radnih mjesta za stalne nastavnike marksističke sociologije.

Bilježila

Branka Römer, v. r.

Pročelnik

Inicijalne Sveučilišne znanstvene
zajednice za sociologiju
dr Rudi Supek, v. r.

Dr Stipe Šuvar

predsjednik Odbora Sveučilišne
skupštine za marksističko obrazovanje

**IZVJEŠTAJ O RADU ODBORA SVEUČILIŠNE SKUPŠTINE
ZA MARKSISTIČKO OBRAZOVANJE**

Sveučilišna skupština na svojoj sjednici 21. prosinca 1973. godine donijela je odluku o osnivanju Odbora za marksističko obrazovanje i stavila mu u zadatak da radi na nastavnim programima marksističkog obrazovanja studenata, da koordinira rad nastavnika odgovarajućih predmeta marksističkog obrazovanja i daje mišljenja pri izboru novih nastavnika, da se brine za izdavanje potrebnih udžbenika i dopunske literature, te da sveučilišnim organima upravljanja predlaže mjere za unapređivanje marksističkog obrazovanja studenata.

Odbor, u koji je Skupština imenovala 15 nastavnika, sastao se 15. ožujka, 18. travnja i 5. lipnja 1974.

On je preuzeo i nastavio djelatnost na unapređivanju marksističkog obrazovanja studenata i na personalnoj politici, vezanoj za to područje, koju je prije uglavnom obavljala Inicijalna sveučilišna zajednica za sociologiju.

Na prvoj sjednici Odbora 15. ožujka zaključeno je da se u prvoj godini studija na svim fakultetima predaje predmet »Osnove marksizma« odnosno »Osnove društvenih nauka«, a da se u višim godinama studija na svih fakulteta marksističko obrazovanje provodi u predmetu koji bi bio usmjeren na društvenu problematiku struke ili djelatnosti te bi u tom smislu imao i specifične nazive. Ukupno bi ti kolegiji obuhvaćali 120 sati i izvodili bi se četiri semestra.

Prijedlog programa studija, koji je ranije izradila posebna komisija, upućen je fakultetima na diskusiju i nakon prispjelih primjedaba komisija što ju je odredio Odbor je izvršila preinake, pa je Odbor na sjednici od 18. travnja usvojio program kolegija »Osnove društvenih nauka« (»Osnove marksizma«) za sve fakultete i uputio ga svim fakultetima.

Dogovoreno je da se izradi odgovarajući udžbenik »Osnove marksizma«. Određeni su rukovodioci izrade pojedinih dijelova udžbenika i prišlo se angažiranju autora. Redaktor udžbenika bit će dr Predrag Vranicki. Ako sve bude teklo po planu, udžbenik bi bio gotov za škol. god. 1974/75. Pripremit će se i izbor tekstova koji će služiti nastavi i studiju uz udžbenik.

Odbor je preuzeo i dio brige o popunjavanju neophodnih nastavnih i asistent-skih mjesta za kolegije marksističkog obrazovanja.

Sveučilište je 11. lipnja 1973. uputilo zahtjev Republičkoj zajednici za financiranje usmjerenog obrazovanja da osigura sredstva za otvaranje 14 novih radnih mjesta, a dopisom od 9. srpnja 1973. zatražilo je i sredstva za još dva radna mjesta na Filozofskom fakultetu u Zadru.

Republička je zajednica te zahtjeve prenijela na nove interesne zajednice i preporučila im da sredstva osiguraju. 29. listopada 1973. zatražena su sredstva za još dva radna mjesta na Fakultetu elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje u Splitu.

Budući da tim zahtjevima nije udovoljeno, Sveučilište se ponovo obratilo Republičkoj zajednici 24. prosinca 1973.

Do kraja svibnja 1974. sredstva za nova radna mjesta — kako bi se predmeti marksističkog obrazovanja mogli izvoditi zadovoljavajuće i u predviđenim satnicama — nisu odobrena. Stoga Odbor za marksističko obrazovanje radi na tome da se sredstva osiguraju. Zajednica za usmjereno obrazovanje bila je zauzeta konstituiranjem interesnih zajednica, od kojih bi svaka trebala osigurati sredstva za svoje područje. A i oskudica je sredstava velika. No može se ipak očekivati da će Sveučilištu biti odobrena sredstva za ta nova radna mjesta u škol. god. 1974/75.

Odbor za marksističko obrazovanje brinut će se da nastavnicima predmeta marksističkog obrazovanja budu kvalificirani i da se asistenti osposobljavaju za napredovanje u nastavnička zvanja.

Odbor za marksističko obrazovanje predložio je plan i program specijalističkog dopunskog studija za srednjoškolske nastavnike — voditelja nastave novih predmeta u srednjim školama »Osnove marksizma« i »Teorija i praksa samoupravnog socijalizma«. Taj će studij biti organiziran u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku, a njima bi rukovodio odgovarajući koordinacioni odbor sastavljen od predstavnika Sveučilišta u Zagrebu, Riječkog sveučilišta i Splitskog sveučilišta. Studij bi se izvodio u škol. god. 1974/75.

OSNOVE DRUŠTVENIH NAUKA (Program kolegija za sve fakultete)

- I. Pojam i funkcija društvenih nauka**
 1. Određivanje i zadaci društvenih nauka
Marksističko shvaćanje društvenih nauka
 2. Povijesni razvoj i konstituiranje fundamentalnih društvenih nauka
 3. Marxova shvaćanja o društvu — integralna cjelina triju sastavnih dijelova: filozofija, političke ekonomije i sociologije

4. Bit marksističke dijalektičke metode
5. Materijalističko shvaćanje historije
6. Humanistička zasnovanost Marxove kritike klasične političke ekonomije
7. Nauka i ideologija
8. Novije diferencijacije društvenih nauka i razvoj metoda i tehnika socijalnih istraživanja
9. Širenje interesa za društvene nauke u suvremenom svijetu.

II. Čovjek, priroda i povijest

1. Odnos čovjeka i svijesti u Marxovoj misli
2. Praksa, sloboda i stvaralaštvo
3. Praksa, društvo i povijest
4. Povijest i priroda
5. Dijalektika i dijalektičko mišljenje
6. Otuđenje i razotuđenje
7. Marxovo mišljenje revolucije i tradicionalna filozofija (dogmatizam, pozitivizam i pragmatizam)
8. Filozofija i socijalizam
9. Humanistički karakter marksističke filozofije

III. Ekonomska struktura društva

1. Organizacija i reprodukcija ekonomskog života društva
2. Uvjeti, procesi i rezultati materijalne društvene reprodukcije
3. Oblici, kategorije i zakonitosti robne proizvodnje
4. Razvoj buržoaske ekonomske formacije
5. Monopolni kapitalizam i imperijalistički hegemonizam
6. Državni kapitalizam i državni socijalizam
7. Ekonomsko oslobođenje radničke klase i ekonomsko oslobođenje rada
8. Teorija i praksa udruživanja minulog i tekućeg rada
9. Dostignuća, problemi i perspektive samoupravljanja.

IV. Društvena struktura i njezine promjene

1. Podjela rada i privatno vlasništvo
2. Klasa kao temeljna jedinica društvene strukture: klasa po sebi i klasa za sebe
3. Drugi oblici društvenog grupiranja i njihova relacija s klasnom strukturom
 - a) obitelj, pleme, etničke grupe, narod, nacija
 - b) kaste, staleži, birokracija i tehnokracija
4. Teorije društvene promjene u suvremenoj sociologiji
5. Mehanizam društvene promjene: protivrječnost između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa — klasna borba i socijalna revolucija
6. Učenje o društveno-ekonomskim formacijama
7. Klasna struka i klasni konflikt u suvremenim društvima
8. Ličnost i društvo
9. Marxova vizija besklasnog društva — dihotomija država (»iluzorna zajednica«) — društvo (»autentična ljudska zajednica«).

V. Politička i ljudska zajednica

1. Postanak i smisao države
2. Sloboda i jednakost građana »političke zajednice«
3. Pravo i moć
4. Politika i etika
5. Odnos klase i partije, partije i vlasti
6. Odnos klase i nacije
7. Diktatura proletarijata i socijalizam
8. Samoupravni sistem kao »asocijacija slobodnih proizvođača«
9. Politički sistem SFRJ i mogućnost transformacije državno-centralističkog upravljanja u samoupravnu socijalističku zajednicu.

VI. Kultura i društvo

1. Historijsko-materijalističko određenje kulture
2. Materijalna i duhovna kultura
3. Dijalektika odnosa strukture društva i kulture
4. Pojam društvene i individualne svijesti
5. Oblici društvene svijesti
6. Znanstveno i ideološko mišljenje
7. Temeljni oblici duhovne kulture i njihova povijesno-društvena uloga
8. Masovna kultura i moderna sredstva masovnog komuniciranja; kultura »svakodnevnog života«
9. Pretpostavke i bitne odrednice »socijalističke kulture«.

OBJAŠNENJA UZ PROGRAM KOLEGIJA OSNOVE DRUŠTVENIH NAUKA

1) Znanstveno-nastavno vijeće Sveučilišta u Zagrebu, na osnovi stručnih analiza i idejnih ocjena o izobrazbi studenata iz oblasti društvenih znanosti, razmatralo je na svojoj sjednici od 28. II 1972. stanje i probleme nastave iz predmeta društvenih znanosti (kao općeobrazovnih i stručnih predmeta) na pojedinim fakultetima, osobito onih tzv. prirodnih i tehničkih znanosti. Osobita je pažnja posvećena idejnom sadržaju spomenutih predmeta i to u svijetlu zahtjeva da se unaprijedi njihova znanstvena utemeljenost polazeći od marksističkih shvaćanja.

Znanstveno-nastavno vijeće Sveučilišta zaključilo je na toj sjednici da je potrebno poduzeti sve potrebne mjere kako bi se što prije i što kvalitetnije riješila neka otvorena pitanja nastave iz predmeta društvenih znanosti, ili, još točnije, kako bi se u okviru tih predmeta dosljedno i na primjeren način studentima pružila znanja o društvu i čovjeku sa stajališta marksizma.

U skladu s time, Znanstveno-nastavno vijeće preporučilo je slijedeće:

a) Da se na svim fakultetima, posebno tzv. prirodnih i tehničkih znanosti za nastavu iz predmeta »Osnove društvenih nauka« predvidi fond od najmanje 120 nastavnih sati i da se nastava po mogućnosti izvodi u četiri semestra.

b) Da nastavu izvode stalni (a ne honorarni) nastavnici, te da se u skladu s time osigura i odgovarajuća briga oko odgoja nastavnog podmlatka (asistenata) te da se stvore uvjeti za znanstveni rad nastavnog osoblja iz tih predmeta.

c) Da se nastava iz predmeta društvenih nauka izvodi kao jedinstvena cjelina pod nazivom koji će se naknadno utvrditi (dosad je pretežno naziv bio *Osnove društvenih nauka* ili pak *Sociologija*) s tim da se u nastavnim programima jasno razdvoje i distingviraju tzv. opći i tzv. poseban dio.

Opći bi dio bio u osnovi istovjetan za sve fakultete, a obuhvaćao bi ključne točke (po marksističkom interpretativnom ključu) filozofije, političke ekonomije i sociologije s elementima politologije.

Poseban bi dio bio specifičan za svaki fakultet i izravno bi se uklapao u odgovarajuću struku; npr. razvijale bi se i izučavalo — u ovisnosti o fakultetu — specijalne društvene discipline, kao što su urbana sociologija, ruralna sociologija, medicinska sociologija, industrijska sociologija, itd.

2) Analiza je pokazala da se na stanovitom broju fakulteta nastava iz oblasti društvenih nauka bilo pod nazivom *osnove društvenih nauka* ili pak pod nazivom *sociologija*, odnosno neka specijalna (aplikativna) sociologija, u punom smislu afirmirala, i da je ona bila temeljena na ključnim postavkama marksističkog shvaćanja svijeta i čovjeka. Naravno, analiza je pokazala i niz nedostataka u pogledu spomenute nastave kako objektivne tako i subjektivne prirode.

Vodeći računa o svemu tome, a u namjeri da se stvari korjenito poboljšaju, prvi korak treba da bude — striktna provedba zaključaka citirane sjednice Znanstveno-nastavnog vijeća Sveučilišta u Zagrebu od 28. II 1972.

Programom kolegija koji se ovdje predlaže kao dvosemestralan sa fondom od 60 nastavnih sati pod nazivom *Osnove društvenih nauka* (dakle naziv koji je i do sada bio na najvećem broju fakulteta i koji je stekao određenu afirmaciju i

ušao u statute pojedinih fakulteta) trebalo bi da bude obavezan za sve fakultete, a sadržavao organski povezane osnove filozofije, političke ekonomije i sociologije s elementima politologije; on je koncipiran tako da predstavlja zapravo zaokruženi korpus znanja o društvu i čovjeku polazeći od temeljnih postavki marksističkog učenja. Kad insistiramo na nazivu *Osnove društvenih nauka*, a ne na primjer na nazivu *Osnove marksizma* ili slično, onda to ne činimo iz nekakvih taktičkih ili oportunističkih razloga. Barem tri činjenice moramo mati na umu:

a) Taj naziv postoji već duže vremena i adekvatno izražava ono što kolegij obuhvaća.

b) Marksizam nema potrebe da se tretira kao nekakva »državna filozofija« ili »državna nauka«.

c) Naziv *Osnove marksizma* uključuje odmah pitanje i tzv. verzija (tipova) marksizma što bi u edukaciji, tj. u nastavi moglo odvesti u sporove o »pravom« i »nepravom« marksizmu, u historiji različitih struja u marksizmu, itd., čime bi objektivno bilo stavljeno u stranu ono bitno a to je da se, polazeći naravno od određenih neospornih postavki marksizma, preko toga kolegija studenti upoznaju s osnovnim znanjem o svijetu i društvu u kojemu žive.

3) Predloženi bi program trebao poslužiti kako za izvođenje osnovnog dijela nastave iz predmeta *Osnove društvenih nauka*, tako i za izradu udžbenika iz tog predmeta. Rad na udžbeniku trebalo bi odmah započeti, a na njemu bi radilo više autora specijaliziranih za pojedina znanstvena područja. Valjalo bi nastojati da se već tokom iduće školske godine osigura izlaženje toga udžbenika.

4) Uz ovaj udžbenik trebalo bi osigurati izradu tzv. specijaliziranih priručnika, barem iz triju fundamentalnih znanosti (filozofije, političke ekonomije i sociologije), što bi studenti pojedinih fakulteta koristili uz opći udžbenik kao dopunsku literaturu za prerađivanje u seminarima, i to prema sklonostima i interesima. To bi pružalo mogućnost da se na istom fakultetu koriste sva tri priručnika u raznim grupama studenata (prema slobodnoj oficiji). U vezi s time trebalo bi pristupiti izradi i ovih priručnika, a kasnije bi se na ovaj posao mogla nadovezati i druga priručnička literatura — posebno za oblast tzv. specijalnih sociologija koje odgovaraju prirodi pojedinog fakulteta.

5) S obzirom na složenu problematiku u izvođenju ove nastave, kao i s obzirom na sadašnje stanje, bilo bi prijeko potrebno pristupiti razradi modaliteta izobrazbe novih mladih kadrova u posebnim specijalističkim i magistarskim studijama prilagođenim ovoj svrsi. Ti bi studiji mogli poslužiti i za šire obrazovanje diplomiranih studenata raznih fakulteta koji žele steći šira znanja iz spomenutih fundamentalnih disciplina, što ih obuhvaća program kolegija *Osnove društvenih nauka*. S ovim je u vezi i pitanje znanstvenog napredovanja nastavnog osoblja ovoga predmeta. Nastavnik bi morao biti osposobljen da izvodi nastavu zacrtanu programom, ali njegov znanstveni rad i napredovanje morali bi biti vezani za jednu od fundamentalnih znanstvenih disciplina.

PAPER ON MARXIST EDUCATION AND TEACHING OF SOCIOLOGY
AT ZAGREB UNIVERSITY
CHOICE OF DOCUMENTS

Prepared by Antun Petak

(S u m m a r y)

Apart from the rest, the beginning of the seventies of this century in Yugoslavia is no doubt characterized by a number of discussions dealing with the Marxist education as being a factor for the formation of socialistic social consciousness. Considering the complexity and saturation of the so called »average social consciousness and the dominant global social processes connected with it, the question appears as one of the most delicate and the most complex questions concerning the ideological and social life in Yugoslavia in general. The importance of the question in

Yugoslavia has been brought about by the need of wakening the critical social consciousness, in other words, by the need of forming the scientific-marxist revolutionary concept of the world, by a deep crisis of the socialistic social consciousness, and by an enormous penetration of the various forms of traditional, bourgeois and dogmatic intellectual orientations in the post-revolutionary society torn by a series of elements which got over from the bourgeois society. It should be remained that it took place after the great development and spreading of marxist thought some ten years earlier.

No doubt, having that in mind the discussions about the Marxist education take a special place within the school system when taking into consideration the importance of the regular school system for socialization (in a sense of being permeated by social and cultural valuable orientations as well as in a sense of including the young generations into the education). There was a serious stagnation and a deep crisis of the Marxist education followed by a transformation phase accompanied by »new« questions about the sense of that education, about its contents, methodology and reach. These questions are of great importance within the high school system. It has been stated for the Marxist education to be the essential component, contents and method of the humanistic education having itself two levels: generally educational level and professionally formative level. Generally educational level should enable the acquerement of all that knowledge from the fields of sociology, philosophy, political economy, political science and social anthropology essential for the moving and orientation in the society. Professional aspect on the other hand simply means that a high school professional cannot with success professionally adapt himself or satisfy at his work without knowing that special sociology which comprises the so called social substratum of his profession. Here becomes noticable a very close and unbreakable connection between the Marxist education and sociology which finally gets its own place in the education as one of the fundamental sciences.

The question has conceptionally tried to be solved in this way at the University of Zagreb. Having that as a starting point and especially considering the fact, that the sociologists gathered at the Initial University Scientific Community of the Zagreb University as well as gathered at their own professional association, have been the first structural association in Yugoslavia to begin sistematically to consider the question, the composer of this paper has limited himself to those materials and those documents which have resulted from the activity of that Community. The choice has been made in order to illustrate on one example, partly at least, the question of aim, contents, organization and methodology of the Marxist education as well as to continue the scientific research in the field of sociology. Unfortunately, the paper should not be considered closed but open at the places where some of the questions have remained to be solved. For example, the question of the relationship between the project and the practice of the Marxist education has not been yet cleared out precisely. Still, the paper gives evidence of the project of that education and endeavours which have been made in order to help the realization of the Marxist education.

Translated by *Biserka Cesarec*